

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR PEDAGOGIK OCH DIDAKTIK

Vad säger bilden?-

En granskning av läroböcker i karaktärsämnen på Handels och administrationsprogrammet med särskilt fokus på genus.

Malin Jätmark

Examensarbete:	15 hp
Program och/eller kurs:	PDGX61
Nivå:	Grundnivå
Termin/år:	Ht 2009
Handledare:	Eva Gannerud
Examinator:	Girma Berhanu
Rapport nr:	HT09-2611-02

Abstract

Examensarbete:	15 hp
Program och/eller kurs:	PDGX61
Nivå:	Grundnivå
Termin/år:	Ht 2009
Handledare:	Eva Gannerud
Examinator:	Girma Berhanu
Rapport nr:	HT09-2611-02
Nyckelord:	Genus, Intersektionalliet, diskurs, Handels och administrationsprogrammet

Syfte och frågeställningar: Syftet med min undersökning är att granska ett urval läroböcker i karaktärsämnen på Handels och administrationsprogrammet utifrån ett intersektionellt perspektiv med särskilt fokus på genus. Frågeställningen lyder: Hur beskrivs män och kvinnor genom bilder och illustrationer i läroböckerna?

Material och metod: Intersektionalitet är en övergripande inriktning för studien då även klass och i viss mån etnicitet uppmärksammas, studien fokuserar dock på genus. Rådande heteronormativitet samt överlag den manliga dominansen visas genom granskning av tidigare studier av läromedel. Den värdegrund som ska råda i skolan konstateras handla om relationen mellan individer. Olika formler kring stereotyp tänkande kring kön visar att genus framförallt handlar om hur individer och grupper agerar inom sociala relationer.

Utbildningssystemet ses som inget annat än ett bestående av ”de talande subjektens” roller samt fördelning av makt. På liknande vis ses texten som ett även det tvingande och formande system (Foucault, 1993:9-36). På detta vis antager min undersökningen en karaktär av kritisk diskursteori. Bearbetningen påbörjades genom att ta fram ett antal rubriker som antogs vara till hjälp i min inledande behandling av litteraturen. Dessa rubriker var: *Undantag* samt *Mer regel än undantag*. Sökorden var: *Kategoriseringar* och *Social interaktion*. Faircloughs kritiska diskursteori användes som vägledning.

Huvudresultat: Resultatet av min undersökning gör gällande att den sociala interaktionen som kan skönjas i böckerna gör överlag mannen aktiv och kvinnan passiv. Kvinnan är en mottagare och en biroll till det mannen har för avsikt att förmedla eller uppnå. Mannen och kvinnan kategoriseras genom böckerna. Kvinnan görs just till kvinna, ett A eller möjligtvis ett B. Hon framställs leende, feminin och alltjämt som en mottagare. Böckerna kan beskrivas med ett enda ord, nämligen ensidiga. Kvinnan och mannen framställs ur stereotypa beskrivningar, däremellan finns inga nyanser. Förutom ensidiga tillkommer resultatet ordet ledande. Litteraturen styr eller leder in läsaren på ett enformigt spår där normer befästs.

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	4
2. BAKGRUND	6
3. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	6
4. TEORETISK UTGÅNGSPUNKT	7
4.1 EMPIRISKA STUDIER INOM UNDERSÖKNINGSOMRÅDET	7
4.2 TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER	10
4.2.1 INTERSEKTIONALITET	10
4.2.2 GENUS	10
4.2.3 KLASS	12
4.2.4 DISKURS	14
5. METOD	15
5.1 KVALITATIV METOD	15
5.1.1 TEXT- OCH DISKURSANALYS	15
5.1.2 KRITISK DISKURSTEORI	15
5.1.3 AVGRÄNSNINGAR	17
5.2 GENOMFÖRANDE AV UNDERSÖKNING/ TILLVÄGAGÅNGSSÄTT	17
5.3 KRITISK REFLEKTION	18
5.3.1 VALIDITET	18
5.3.2 RELIABILITET	19
5.3.3 FORSKNINGSETISKA PRINCIPER	19
5.3.4 KRITIK	19
6. RESULTAT OCH ANALYS	21
6.1 ORGANISATION OCH LEDARSKAP	21
6.1.1 "ORGANISATION OCH LEDARSKAP": UNDANTAG	21
6.1.2 "ORGANISATION OCH LEDARSKAP": MER REGEL ÄN UNDANTAG	22
6.1.3 "ORGANISATION OCH LEDARSKAP": ANALYS	23
6.2 ADMINISTRATION A 1	24
6.2.1 "ADMINISTRATION A 1": UNDANTAG	24
6.2.2 "ADMINISTRATION A 1": MER REGEL ÄN UNDANTAG	25
6.2.3 "ADMINISTRATION A 1": ANALYS	25
6.3 BRANSCH- OCH PRODUKTKUNSKAP SAMT PRAKTISK MARKNADSFÖRING A	27
6.3.1 "BRANSCH- OCH PRODUKTKUNSKAP SAMT PRAKTISK MARKNADSFÖRING A": ANALYS	27
7. DISKUSSION	29

8. RELEVANS FÖR LÄRARYRKET	33
-----------------------------------	-----------

9. REFERENSLISTA	35
-------------------------	-----------

LITTERATUR	35
EMPIRISKT MATERIAL	35
WEBBPLATSER	36

1. Inledning

Välkommen till skolans värld! De orden mötte mig när jag steg innanför dörren till personalrummet för allra första gången. Jag skulle ut på min verksamhetsförlagda utbildning. Jag var nervös. Personalrum hade inget gott med sig. För mig förde det tankarna till min egen skolgång. Personalrummet var något mystiskt, något ingen hade sett. Det var där besluten togs som påverkade vår framtid, där pratades det om oss – eleverna. Nu skulle jag själv vara en del av detta rum. Hur var man där inne? Fanns det koder? Jag kände mig inte vuxen. Som ett barn som lär sig gå prövade jag stapplande vad som fungerade och vad som fick mig att tappa balansen. Efter ett tag förstod jag. Det hade förändrats, rummet var inte längre stängt, eleverna kom och gick som de ville, de kunde till och med titta in genom en glasruta för att se om läraren de ville prata med fanns på plats. Det var i detta rum som jag först kom i kontakt med läromedlen; skyltmaterial, bokföringsuppgifter, kartor och läroböcker. Böckerna blev en väg för mig att finna rätta i kursmål och betygskriterier. De visade mig i vilken ordning jag kunde lägga upp ett undervisningsblock, vad jag kunde använda för arbetsuppgifter och gav även inspiration till vidare läsning och informationskällor. Förhållandevis nya böcker, böcker från 2000-talet. Denna litteratur var den litteratur eleverna var hänvisade till.

Veckorna gick och jag började reflektera kring min VFU. Vart befann jag mig? Vad innehöll kontexten skolan egentligen? Vad var viktigt på lektionerna? Hur blev jag som individ i förhållande till eleverna? Frågorna var många. Ett kritiskt förhållningssätt började ta form. En strävan efter att lära mig passa in och göra ett bra jobb byttes mot en strävan efter att faktiskt förstå vad som påverkade inte bara eleverna utan även lärare och skolläring. Under denna tid svetsades jag samman med de andra lärarstudenterna som fanns på skolan. Tillsammans med dessa diskuterade jag och samtalade kring skolan och pedagogik.

Under dessa diskussioner började jag mer och mer fundera över läroböckernas betydelse för eleverna. Funderingar kring vad böckerna egentligen innehöll började sätt bo i mina tankar. I och med detta begynte jag även ifrågasätta läroböckernas stoff. Jag tänkte på hur kön och etnicitet framställdes i böckerna. Överhuvudtaget började jag bläddra igenom läromedlen och leta efter hur mångfacetterat människan beskrevs.

Jag hade genomgått en process! Från att ha försökt passa in i lärarrummet, till navigering bland material, till ifrågasättande kring skolan med allt vad den innebär, för att till sist hamna i en fråga kring vad läromedlen i mina ämnen egentligen innehåller. Och det är detta jag vill försöka ta reda på med detta arbete. Givetvis blir uppsatsen av ringa omfattning då endast ett fåtal böcker kan granskas. Men det ger mig ändå en fingervisning kring hur jag kan tänka i mitt framtida yrke när jag får ett läromedel i min hand. Jag hoppas att den som tar del av detta arbete får en inblick i vad läroböcker kan innehålla, samt att läsaren tar med sig den förmodade insikten nästa gång den slår upp en bok, tidning eller annan trycksak.

Jag vill tacka ”Kungsbacka-gänget”, med er hjälp har jag kommit längre, förstått mer, insett en del, kritiserat och blivit kritiserad, trots på mig själv, förstått att beröm kommer från hjärtat och skrattat så att magen har värkt!

Jag vill även tacka min handledare Eva Gannerud som har bidragit med mycket men framförallt två saker; givmildhet med kloka vägledningar samt ett väldigt positivt engagemang som smittar!

Till sist ett stort tack till min fru Chatarina som hade vanan inne från mitt tidigare examensarbete. Hon visste att ledorden för stöttning var struktur, uppmuntran och en och annan chokladbit. Även denna gång klarade hon processen galant!

2. Bakgrund

Programmålen för Handels- och administrationsprogrammet har som syfte att ge eleverna grundläggande kunskaper för att kunna arbeta inom tjänsteproduktion och varuhandel samtidigt som programmet syftar till ett fortsatt lärande i både arbetslivet och vidare studier. Kärnan inom HP är service. Förståelsen för affärsmässighet och företagsamhet samt administrativa tekniker är viktig. För att skapa ett förtroende för företag och säljare är det viktigt med kunskap kring samhällets lagar och förordningar. I programmålen står tydligt att många handelsföretag inom branschen är transnationella och att detta leder till en vidgad arbetsmarknad med möjligheter till arbete utomlands.

Miljöperspektivet är viktigt både vad gäller individens fysiska och psykosociala arbetsmiljö samt förmedlandet av vad en hållbar utveckling innebär. I programmålen finns en rad punkter där skolans ansvar radas upp. Här poängteras bland annat att eleven efter fullföljd utbildning ska kunna: diskutera etik och kvalitet inom verksamhetsområdet, ha kunskap om psykisk och fysisk miljö och faktorer som påverkar dessa och ha en insikt i hur resurshushållning kan användas inom verksamhetsområdet (Skolverket, 2000:9-10). I programmålen står att handelsföretag går mot en transnationell marknad. Här anas ett nyanserat sätt att beskriva handel och administration. Mångfald kan vara en aspekt för att vi ska kunna möta en globaliserad värld.

Läroplanen tar upp några aspekter som möjligen kan tillhöra begreppet mångfald. Läroplanen beskriver att: ingen ska i skolan utsättas för kränkning på grund av kön, etnisk tillhörighet, sexuell läggning eller religiös uppfattning. Tendenser till kränkning ska aktivt motverkas. Skolan ska ses som en social och kulturell mötesplats som ska hjälpa eleven att förankra sig i det svenska, nordiska, europeiska och ytterst det globala (Lpf 94, 2006:3-4).

Programmålen och läroplanen talar om samma saker, de talar om jämlikhet, demokrati och solidaritet. De läromedel jag själv kommit i kontakt med under min VFU krävde utifrån min synvinkel en granskning utifrån detta. Jag kom genom dessa tankar fram till att en granskning i det intersektionella perspektivet skulle lyfta en vy från ett så stort ord som demokrati. Därav det syfte och den problemformulering som följer.

3. Syfte och frågeställningar

Syftet med min undersökning är att granska ett urval läroböcker i karaktärsämnen på Handels och administrationsprogrammet utifrån ett intersektionellt perspektiv med särskilt fokus på genus.

Frågeställning

Hur beskrivs män och kvinnor genom bilder och illustrationer i läroböckerna?

4. Teoretisk utgångspunkt

Jag kommer i fortsättningen att använda mig av följande förkortningar; HP – Handels och administrationsprogrammet, HBT – homo-bi- och transpersoner, VFU – verksamhetsförlagd utbildning.

4.1 Empiriska studier inom undersökningsområdet

Jag redovisar nedan tidigare forskning av relevans för undersökningsområdet. Här vill jag lyfta det jag finner är intressant för min undersökning.

I rapporten *I enlighet med skolans värdegrund?* (Skolverket, 2006) framkommer hur kön, religion, etnisk tillhörighet och sexuell läggning beskrivs i läroböcker. Uppdraget från regeringen var att analysera om och i så fall på vilket sätt ett urval läroböcker avvek från läroplanen och diskriminerade i relation till ovan nämnda faktorer. Totalt har 24 läroböcker använts uppdelade på fyra ämnen. ”Värdegrund handlar ytterst om relationer mellan människor och hur vi behandlar varandra. Läroplanerna slår fast att en viktig uppgift för skolan är att förmedla och hos eleverna förankra de grundläggande värden som vårt samhällsliv vilar på. Detta innebär bl.a. att skolan ska främja elevernas förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse och medkänsla.” (Skolverket, 2006:6) Granskningen av dessa läromedel gjordes i relation till denna värdegrund. RSFL Ungdom genomförde 2003 en granskning av biologiböcker för grund- och gymnasieskolan. I den framkom att de nyare böckerna inte är bättre än de äldre på att skildra HBT-frågor. RFSL hittade bland annat rena faktafel samt skrivningar som förstärkte känslan av ”vi” och ”de” (Skolverket, 2006:12). En granskning av läroböcker i religion visar att i skildrandet av islam lämnas ofta den kvinnliga aspekten helt åt sidan medan fokus ligger på det manliga i religionen. Texterna är ofta svåra och anses kräva förkunskap för att kunna förstås. Texten tenderar även att mystifiera religionen istället för att klargöra fakta (Skolverket, 2006:12).

Rapportens granskning av den etniska tillhörigheten resulterar i påståendet att det finns en tydlig brist på definiering av grundläggande begrepp inom den etniska sfären. Sveriges mångfald har en ringa beskrivning i de analyserade läromedlen. Kritik riktas även mot hur kulturarv beskrivs, det saknas diskussion kring vad kulturarv är samt hur det ska definieras. Brister beskrivs även finnas kring den bild av västerlandet som ges. Skildringen av västvärlden haltar på grund av att det är västerlandet som beskriver österlandet. Det blir således västvärlden som sätter normen för hur ett land ska vara även i läroböckerna. Läroböckerna visar svagheter på att lyfta fram svenska minoriteter. Rapporten finner att läroböckerna inte lever upp till läroplanens krav (Rapport 285, 2006:19-24).

Under begreppet kön har man bland annat granskat i vilken grad kvinnor, män och transpersoner är representerade i läromedlen samt på vilka sätt de beskrivs. Det ställs även en fråga kring hierarkier dem emellan. I många av läroböckerna beskrivs människan och när denna människa får ett kön framträder en man. När kön inte beskrivs blir ändå uppfattningen man då de omkringliggande beskrivningarna visar på en manlig person. I religionsböckerna framträder en majoritet av män medan transpersoner lyser med sin frånvaro. I några av läroböckerna hjälps dock både elever och lärare på traven genom ett antal uppgifter där de tvingas ta ställning till kön. Det som rapporten tar upp som mest iögonfallande är den frånvaro av transpersoner som läroböckerna överlag har (Rapport 285,

2006:30).

Sexuell läggning står ofta för det icke-heterosexuella där normen är det heterosexuella. Rapporten vill flytta fokus från "onormalt" och "de andra" till det som skapar distinktionen mellan normalt och onormalt. Studieobjektet blir således heteronormativiteten. De sexuella läggningar som nämns i läroböckerna är homo- och bisexuell, bisexuell nämns ytterst sällan. Begreppet HBT (homo-, bi- och transpersoner) nämns inte en enda gång. I biologiböcker koncentreras beskrivningen av sexualitet till den rent biologiska, det brister i beskrivning av de sociala effekterna av att exempelvis leva som homosexuell i ett homofobiskt samhälle. Sexualitet framstår inte som något relevant kunskapsområde inom religionen och beskrivs där i mindre skala. När homosexualitet beskrivs i historieböckerna är det alltid manlig homosexualitet som belyses. När den homosexuella kärleken beskrivs är det med hänsyn till den heterosexuella kärnfamiljen i skenet av juridiken. Den manliga homosexualiteten är överordnad den kvinnliga. I religionsböckerna behandlas dessa frågor i ett sammanhang där kärlek är det signifikanta, tvärtom biologiböckerna. När ett alldeles normalt liv ska gestaltas blir heteronormativiteten särskilt tydlig. Osynliggörandet kan uppfattas av HBT-personer som en kränkning. Rapporten belyser brist på varierande sätt att belysa sexuell läggning. Idag bör det belysas ur ett sociologiskt, historiskt och kulturellt istället för att förminska till en biologisk beskrivning (Rapport 285, 2006:37-41).

Funktionshinder, homo- och bisexualitet framträder i den granskade litteraturen endast när det framställs som ett hinder eller något som står i relation till normen. Personerna bakom beskrivningarna förblir osynlig och skildras inte. När ett sätt att skildra blir dominerande så som det manliga könet tenderar att vara (enl. Rapport 285) i samtliga läromedel bidrar detta inte bara till att förminska utan även till att de som inte definierar sig till det manliga könet får svårt att ta till sig den information som förmedlas. Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet samt alla människors lika värde är det ska läroplanen förmedla. När texter domineras av en viss syn strider detta mot denna läroplan. När minoriteter nämns i mycket liten omfattning eller inte alls uppkommer en exkludering som kan uppfattas negativt av dessa minoriteter. Likaså ges en ensidig skildring av exempelvis homo- och bisexuella vilket försvårar skolans arbete med att synliggöra olika sexualiteter. Läroboken är ofta kompromissad och måste vara kommersiell för att kunna säljas, häri kan finnas en svårighet att få till en helt nyanserad bild av verkligheten. Rapporten finner även läroböcker som har en allsidig skildring, exempelvis i Historia A för gymnasieskolan. Ett gott exempel på integrering av kön och jämställdhet är när dessa aspekter är integrerade i texten. Lärare som finner integrering av ovanstående faktorer svårt integrerar själva i vissa fall dessa med hjälp av Internet, tv och film (Rapport 285, 2006:42-51).

Von Wright har granskat läroböcker i fysik, hon menar att läroböckerna återskapar könsmonster på ett traditionellt sätt och att de ej var genuskänsliga. Samtliga granskade böcker är publicerade efter 1994. Genom att fråga texterna "vem som är vi" får von Wright fram tre textgrupper. Det börjar med den teknocentriska där tekniken står i fokus och naturvetenskapen är det som driver utvecklingen. Den antropocentriska menar att alla människor är kunskapsutvecklare då vi strävar efter att förstå och bringa klarhet. Sist den ekocentriska där människan är i samklang med naturen och genom sitt kunskapsökande bär ansvar för sina handlingar. Hur texten framställs och vad som ligger i fokus är det som även anger vilken diskurs texten tillhör. Beroende på vilken sort av ovanstående grupper texten framställs inom bidrar texten till olika former av genusskapande. Den teknocentriska säger till eleven att de inom vetenskapen verksamma som vet hur saker och ting förhåller sig, alltså männen. Den antropocentriska gruppen delas in i två, den ena bjuder in läsare till ett "vi" som tillsammans tar del av det som förmedlas i boken. Här blir både män och kvinnor behandlade lika av författaren. Den

andra gruppen inom den antropocentriska sfären gör gällande att kunskap inte kan förmedlas utan måste lösas tillsammans. Här ser von Wright att genusproblemet inte direkt löses då den inte per automatik leder till jämställdhet, dock verkar förhållningssättet inkluderande. I den ekocentriska gruppen tar författaren återigen ett "vi"-grepp men här ska inte bara svaren sökas tillsammans utan även frågorna. Här blir genusfrågan förbisedd och i det allmänna samtalet föreligger en stor risk att den rådande normen får råda (von Wright, 1998:58-59).

Jag valde att belysa rapporterna *I enlighet med skolans värdegrund?* samt *Genus och text – När kan man tala om jämställdhet i fysikläromedel?* Därför att de lyfter den problematik som normen ger. Rapporterna behandlar även åldersgrupper kring äldre ungdomar vilket överensstämmer med min inriktning i mitt senare yrkesliv som gymnasielärare. Utöver dessa rapporter fann jag även Eilards *Modern, svensk och jämställd : om barn, familj och omvärld i grundskolans läseböcker 1962-2007* (2008) vilken behandlar läseböcker för yngre åldrar. Jag fann även Grahns *Flickor och pojkar i idrottens läromedel : konstruktioner av genus i ungdomsträna-utbildningen* (2008), avhandlingen behandlar genus i läromedel rörande idrott.

De två ovanstående rapporterna vid vilka fokus lades behandlar heteronormativitet samt den manliga dominansen. Den värdegrund som ska råda i skolan konstateras handla om relationen mellan individer. Det torde vara dessa relationer vilka ovan nämnda rapporter undersöker. Fokus konstateras ligga på det mänskliga. Det är när detta mänskliga ska beskrivas som normen träder fram som manlig och västerländsk. Här menar en att den värdegrund som ska skildra relationer inte existerar då dessa relationer framträder som normativa. Von Wright lyfter detta normativa till en fråga kring vilka som innesluts i begreppet "vi". Här talas om normen som ett slags diskursbegrepp vilket skiftar beroende på vetenskapssynen. Von Wright granskar läroböcker i fysik vilket är ett ämne som skiljer sig vitt från de ämnen mitt empiriska material behandlar. Intresset ligger dock i uppdelning på förmedlingen av ett budskap. Den första delen i den antropocentriska gruppen där författaren ovillkorligen bjuder in läsaren att ta del av bokens budskap är det förhållningssätt vilket Von Wright anser är det mest neutrala förhållningssättet. I min undersökning vill jag på liknande sätt granska de läromedel jag valt ur. Alla liknande undersökningar oavsett läromedel eller ämnen är enligt mig av yttersta vikt för att medvetandegöra samt lyfta cementeringar av icke jämställda praktiker samt visa på goda exempel hur alla kan inneslutas i "vi".

4.2 Teoretiska utgångspunkter

4.2.1 Intersektionalitet

Begreppet intersektionalitet innebär att när en analys kring exempelvis makt ska göras krävs fler än en dimension. Tidigare gjordes många gånger en reducering till att analysera kön, klass eller etnicitet isolerade ifrån varandra. Intersektionalitet uttrycker ett behov av att se till andra dimensioner och på så vis syna feminismen i ljuset av exempelvis klass och etnicitet. Det var inom den kritiska forskartraditionen som forskarna började se till de simultana processer som konstruerar och cementerar ordningar mellan individer och grupper. Dagens forskning visar ett stort intresse för att använda intersektionalitet. En anledning till detta är ett förnyat samhälle där de traditionella uppdelningarna mellan klass, kön och etnicitet inte längre utskiljs klart (Reyes, de los & Mulinari, 2005:14-23). En alltför stark tro på en fastlagd dikotomi mellan man/kvinna, arbete/kapital och svensk/invandrare blir problematisk då risken finns att komplexiteten går förlorad och analyserna går miste om viktiga inneboende faktorer i dessa begrepp (Reyes, de los & Mulinari, 2005:90). Min undersökning gör precis så som Reyes och Mulinari menar är viktigt, jag fokuserar genomgående på genus. Jag kan inte förbise det alla varianter av överordning och underordning. Jag måste således lyfta även andra faktorer än just endast genus för att få en så tillförlitligt resultat som möjligt.

4.2.2 Genus

Studien präglas av genus, jag vill nedan presentera ett antal teorier, tankar och begrepp kring genus.

Hirdman menar att begreppet könsroll manar till fel förståelse. Att ens biologiska kön och den roll man tar sig skulle forma en individ till den som den är. Könsroll förmår tanken att sträva till att endera könet eller rollen formar individens sätt att vara och andras uppfattning om individen. Om delen som talar om roller tas bort tenderar könet att uppenbara sig som en stark faktor i en slags biologisk förutsägbarhet. Hirdman argumenterar för användandet av ordet genus istället för kön. Genus har inte alla inbyggda associationer vad gäller biologiskt, kvinna och sexuellt. Kön används på en mängd olika vetenskapliga sätt redan och det skulle behövas en helt ny prägel på begreppet (Hirdman, 2001:11-16).

Hirdman formulerar formler för hur ett stereotyp tänkande kring kön kan beskrivas. Den första är A – icke A. Där A betecknar mannen och kvinnan är en icke man. Kvinnan finns inte fullt ut, mannen är formen och kvinnan är något som inte passar i denna form. Ett exempel är när en man tittar in i ett fikarum fyllt av kvinnor och säger: Det finns ingen här! Denna formel A – icke A är grundformen för de två nästföljande formlerna. Den andra formeln är A – a. Den beskriver mannen som A medan kvinnan uppfattas som ”den lilla” mannen. Det fattas alltså något för a, kvinnan är en människa som inte är fullgod. Hirdman ser gränserna som flytande mellan A och a, båda könen kan flyta däremellan. Under 1800-talets starka naturvetenskapliga tänkande förstärktes A – a fastän man strävade efter att beskriva mannen och kvinnan som olika, alltså A – B. Här är A fortfarande stora A men det kvinnliga blir här något annat, alltså B. Detta visar på två olika sorters människor. A- B sitter ihop med A – a, på så sätt att det feminina inte når upp till det maskulina men att det samtidigt är olika. Det som gör genus är alltså det som håller isär de båda ”sorterna”. B är det som kvinnan borde vara med alla de attribut som tillskrivs henne, vilket är det som blir över när kvinnan inte når upp till det som är mannen (Hirdman, 2001:27-46).

Det maskulina första lag innebär ett isärhållande, att vara man är att inte att vara kvinna. Det kvinnliga ses som natur och det manliga av mer själsligt, kropp och ande så som kultur. Figuren A – a innebär att A ska ha kraft och styrka och det är endast A som kan ha den. Det finns en rädsla att A kan bli a eller att a kan bli A. Detta innebär att handling är det som gör A, A måste handla för att hela tiden upprätthålla sitt A (Hirdman, 2001:47-56).

Manlighet skapas i relationen till andra män, inte till kvinnor. Manlighet skapas i homosociala relationer där det i gemenskapen skapas en slags idealtyp av man. Män i sociala relationer förhåller sig till idealtypen av man. Alltså A – A måste förhålla sig till och formas efter ett A. A är normen, en idealtyp för hur en man rakt igenom ska vara. Mannen som norm kan översättas med människa. Normen ses könslös men har inget med kvinnan att göra, det är A utan kön. Han är en människa. Normen finns i allt, den har en större distinktion och fler nivåer än ordet normal. Exempelvis tycker vi att en brandman är en man och om en kvinna är det blir det något annorlunda. Mannen är det självklara, det är inbyggt i vårt språk och i hela den diskurs som vi befinner oss i. Mannen är personen, människan och individen. Hon är däremot könet. Här syns formeln A – icke A. Alltså är A här människan och icke A är ingenting för den kan inte sättas in i normen. Den kan dock förhålla sig till normen och blir då a eller B. Därmed finns inga fler formler menar Hirdman (Hirdman, 2001:57-62).

Manlighetens andra lag innebär att mannen är normbärare. Världen är skapat av ett VI som innebär den vite mannen. Den kvinnliga underordningen kan förstås av funktionen ”att hålla isär”. Kvinnor görs till kvinnor och män gör sig själva och kvinnor. Det finns en åtskillnad mellan dessa två. Det isärhålls på alla plan, tydligt kan detta ses till exempel på arbetsmarknaden där fanns och finns kvinnliga och manliga arbeten. Här finns även ett förakt för det kvinnliga. Det kan ses i uttrycket ”det är kvinnogöra”. Den kvinnliga underordningen kan även ses i den förakt för svaghet som visar sig i männens organisering av sin egen homosocialitet där de genom formandet av sina egna sociala forum. Det manliga står för ekonomi, marknad och privat medan det kvinnliga är ekologi, politik och offentligt. Att hålla isär och göra skillnad kan även ses som ett sätt att öka begäret. Sexualitetens roll ses av Hirdman som en gemensam begärsstruktur och inte en fråga om hot och våld (Hirdman, 2001:62-75).

Allt sedan 1970-talet har den politiska idealmodellen varit ett genuskontrakt som genomsyras av jämställdhet. När kvinnor skulle ta plats på arbetsmarknaden gjorde de det i de så kallade kvinnoyrkena. Dessa var företrädesvis inom den offentliga sektorn så som lärare, skolsköterskor och flourtanter. Det bildades alltså en kvinnoarbetsmarknad. Som motvikt kom ”kvinnan med hjälmen” där kvinnor porträtterades som kvinnan på den manliga arbetsplatsen. Kvinnoyrkena symboliserar det gamla medan männen tar stor plats inom exempelvis IT-sektorn. Hos underklassens kvinnor kan skönjas ett genusbyte där deras forna hemmaarbete nu tas över av invandrarkvinnor och invandrarmän. Hirdman belyser vidare att ”Alla-tanken” har varit kraftfull i Sverige där jämställdhet och lika rättigheter ska inkludera alla, att ersätta den med ”Många-tanken” skulle verka för ett mer uppluckrat sätt att tänka kring mångfald och olikheter (Hirdman, 2001:175).

Connell menar att genus framförallt handlar om hur individer och grupper agerar inom sociala relationer. Inom dessa sociala relationer bildas strukturer. Genus kan ses som en social struktur till skillnad från andra sociala strukturer har ett speciellt förhållande till kroppen. Enligt Connell är det en felaktig uppfattning att genus formas från människokroppen, att det finns naturliga skillnader mellan det manliga och det kvinnliga. Connell menar att den ”reproduktiva arenan” formar genus därför att

det inte finns någon tydlig biologisk bas för skillnader utan att de utgörs av socialt beteende. Connell definierar genus som: "Genus är en struktur av sociala relationer koncentrerade till den reproduktiva arenan, och en samling praktiker (styrda av denna struktur) som drar in reproduktiva skillnader mellan kroppar i de sociala processerna." (Connell, 2003:20-21)

Connell tar upp den amerikanska etnografen Thornes bok "Gender play". Thorne gjorde fältstudier i nordamerikanska skolor där hon såg att barnen inte var passiva i deras socialiserande till könsmonster. De fick dessa erfarenheter från vuxenvärlden, kunskaper om vilka identiteter som var accepterade, vad man skulle tycka om, göra och vad man skulle ogilla. Det visade sig att eleverna omgavs av genus men att de hanterade det och tog ställning till genus, de var påverkbara men de var inte marionetter (Connell, 2003:23-27).

Foucault menar i boken Övervakning och straff att vetenskapen delar in människor i kategorier och hur dessa kontrolleras och underordnas i en social disciplin för att kontrollera dess kroppar. Kroppen har övervaktats mindre i detalj sedan kunskapen om makten har blivit tydligare men den sociala disciplinen har tagit ett fast grepp runt institutioner så som skolan. Foucault utvecklade aldrig någon teori kring genus, dock är det många feminister som har anammat Foucaults teorier (Connell, 2003:54-55).

En genusregim kan ses som ett mönster. Som exempel kan det finnas tydliga riktlinjer för vem som anställs till vad i en verksamhet. Ett vaktbolag kan ha en genusregim där kvinnor anställs till administrativa uppgifter medan männen anställs till ordningsvakter. En genusregim rör sig inom institutioner och är en del i ett större mönster, så kallat genusordningen. En samling arrangemang av genus kan ses som relationer av genus. Dessa genusrelationer skapas och återskapas i vardagen, de behöver inte nödvändigtvis skapas i relationen mellan män och kvinnor utan kan förmedlas genom TV, Internet och andra kanaler. Dessa mönster av relationer går om de är varaktiga över till att bli strukturer (Connell, 2003:75-78).

En undersökning har gjorts i USA angående en genusförändring i företagen, den så kallade glastakskommissionen gjorde en utredning kring hindren och frågetecknen kring varför kvinnor i sådan liten utsträckning innehar chefspositioner. Mellanchefsnivå är oftast inte några större problem att nå som kvinna men till toppen kommer med några få undantag endast män. Kommissionen kommer fram till att ett antal "barriärer" så som fördomar, låg utbildning och att vita manliga chefer på mellannivå uppvisar en rädsla för att släppa fram kvinnor. Kommissionen försöker råda bot på detta genom att visa på att fler kvinnliga ledare och en större mångfald i ledningen skulle vara bra för vinsten. De visar även att de flesta av de män som blir chefer har en begränsad bakgrund nämligen hör till medel- eller överklassen, den dominerande etniska gruppen samt har rätt utbildning (Connell, 2003:129-133).

4.2.3 Klass

I Broadys artikel "Kapitalbegreppet som utbildningssociologiskt verktyg" behandlas bland annat Bourdieus begrepp kapital, habitus och fält. Bourdieu ser hur utbildningssystemet bidrar till att forma och välja ut eliterna samt eliminera dem som inte passar in. Det är i detta sammanhang man kan förstå Bourdieus begrepp kapital. Det finns olika former av kapital så som socialt, ekonomiskt och vetenskapligt. Det kulturella kapitalet är exempelvis examina, "finkultur" och förståelse för hur man

uttrycker sig i akademiska kretsar. Kulturellt kapital skulle också lika gärna kunna heta bildningskapital eller informationskapital. Det senare syftar även till socialiseringsprocessen där miljön och de människor vilka omger oss påverkar individen. En av kapitalets existensformer är habitus. Habitus är resultatet av de erfarenheter av det liv vi hittills levt. Socialisation anses även här vara en av de stora hörnpelarna (Bjerg, 2000:435-468).

Kapital kan vara makt, att äga ekonomiskt kapital är att förfoga över det som styr ett samhälle. Bourdieu tar kapitalbegreppet till fler nivåer där det symboliska kapitalet kan sägas vara det som inom en viss grupp känns igen som ett slags statusmarkör. Det beskrivs med frasen ”Om man är medlem av den härskande klassen och inte har pengar, vad har man då?” Det är alltså frågan om kapital som i en ett visst sammanhang visar på en dominans. Det kan vara ett språk, kunnande om någon viss musik eller om du är en erkänd författare så har du ett kunnande som ger dig status. Det sociala kapitalet handlar om att ha rätt kontakter och nätverk, det ekonomiska kapitalet handlar om likvida tillgångar och det kulturella kapitalet innehåller alltså symbolvärde, habitus och institutionaliserande så som titlar och examina. Ett av de viktigaste kulturella kapitalet är utbildningskapitalet. Detta förmedlas via generationer där föräldrar med akademisk examen tenderar att få barn med akademisk examen, där finns kapital man inte kan köpa för pengar, en form av utbildningskapital. Det tenderar fortfarande att vara så att de högst utbildades blir högutbildade och de lågt utbildades barn blir lågutbildade. Skolans två funktioner är dels att lära nästa generation de kulturella tillvägagångssätt som används i samhället så som att läsa och räkna., dels reproducerar skolan samhällets ideologiska grundförutsättningar. Genom skolsystemet upprätthålls värdet i olika kulturella kapital och det cementerar alltså sociala skillnader. Habitus är de erfarenheter och minnen som styr individens handlingar, dessa handlingar kallade Bourdieu för praktik då han menade att det inte fanns någon tanke bakom beteendet. Det sociala forum där dessa praktiker tar plats benämns med fält. Utbildningen och skolan kan ses som ett fält vari praktiker av utbildningskaraktär tar plats. Språk är en praktik som inte bara skapar mening och förståelse till eleverna utan även är ett instrument för utövandet av makt. Den talandes position är grundläggande för hur språket uppfattas (Gytz Olesen & Möller Pedersen,2004:141-162).

Läromedlen förmedlar genom bilder, text och illustrationer vad för slags symboliskt kapital som gäller inom HP. Habitus torde formas under utbildningens gång, eleverna tillgodogör sig erfarenheter genom APU (Arbetsplatsförlagd utbildning), undervisning, projektarbete och studiebesök. Allt som sker i skolan är formande för elevens habitus, elevens erfarenheter och minne vilket påverkar dem i deras yrkesutövning, både vad gäller skolövningar och i deras framtida anställningar.

Utbildningskapitalet borde vara högst väsentligt vad gäller HP-elevernas framtid. Kapitalet hänvisar till de förutsättningar en individ har att tillgodogöra sig det som utbildningen kräver. Att förstå uppgifter och att urskilja vad som är viktigt kan vara något socialiseringen har format eleverna till. Under denna tre år långa yrkes- och studieförberedande utbildning förmedlas detta kapital till eleverna. På samma sätt som att ämnena svenska och historia förmedlar vad som är relevant för vidare studier förmedlar karaktärsämnen vad som är relevant och rådande i kommande yrkesliv. Eleven får helt enkelt en grundläggande uppfattning av vilka normer och värderingar som råder inom en bransch. En kanal genom vilken det symboliska utbildningskapitalet förmedlas är genom läroböckerna. Eleverna läser dessa, gör dess övningar, har prov på exakta kapitel och använder böckerna för inspiration till vidare läsning. Det är genom denna tanke det blir intressant att förstå läroböckerna genom Bourdieus kapitalbegrepp.

Bourdieu såg utbildningssystemet som något som reproducerar sociala skillnader och cementerar skiktningar. Utbildningssystemets andra funktion är att lära ut de kulturella tillvägagångssätt som är

vedertagna i samhället. Läroplanen visar tydligt på detta sätt att se utbildning genom dess värdegrund, solidaritet och jämlikhet (Lpf 94, 2006:3) Läroböckernas roll som budbärare för reproduktion av kulturella kapital samt sociala skillnader torde vara uppenbart. Här blir läroböckernas betydelse tydlig i formandet av framtidens globala medborgare.

I läromedlen visas hur språk har en tydlig makt över formandet av attityder till elevernas framtida yrke. Här syns vad som är viktigt, så som service och vad som är gängse värderingar så som manligt och kvinnligt ledarskap. Den talandes position vad gäller läromedlen är å ena sidan läraren som förespråkar eller grundar sin undervisning i litteraturen och å andra sidan branschen som visar vad som är viktig fakta vad gäller det som de är experter inom. Hur ska en elev kunna sätta sig emot detta?

4.2.4 Diskurs

Michel Foucault var den som genom sin utveckling av teorier och begrepp närmade sig diskursanalysen. Han följer den socialkonstruktivistiska traditionen att sanning och kunskap är diskursivt konstruerad. Foucault ville undersöka hur strukturerna var formerade för vad som kan sägas och inte samt vad som kan betraktas som sanning eller inte. Winther Jörgensen & Phillips (2000) visar hur Foucault menade att det inom varje tidsepok fanns ett och endast ett sätt för produktion av sanning. De tre angreppssätten visar att det kan existera flera olika diskurser jämte varandra och att dessa kämpar om i vilken sanningen sägs ligga. Makt är enligt Foucault något som både skapar vår omvärld samt begränsar vår uppfattning av den. Makt är inte heller enbart begränsande utan skapar även en mängd förutsättningar så att den kan sägas vara produktiv, den producerar diskurserna, kunskap, kroppen och subjektet (Winther Jörgensen & Phillips, 2000:19-20).

Utbildningssystemet kan ses som ett politiskt medel för att upprätthålla diskurser. Utbildningen försöker å ena sidan göra alla diskurser tillgängliga för alla samtidigt som den upprätthåller de rikt- och skiljelinjer som dragits upp genom bland annat motsättningar och sociala strider. Utbildningssystemet ses som ett befästande av ”de talande subjektens” roller samt fördelning av makt. På liknande vis ses texten som ett även det tvingande och formande system (Foucault, 1993:9-36).

Ovanstående teoretiska utgångspunkter koncentrerar sig kring begreppet genus. Könet kan enligt teorin ses som ett incitament vilket tenderar att forma individens sätt att agera samt hur den uppfattas av medmänniskor. Genom Hirmans tre formler $A - icke A$, $A - a$ samt $A - B$ visas hur ett stereotyp tänkande kring kön kan ses. En uppfattning att olikheter mellan män och kvinnor borde ses som något naturligt grusas genom att genus beskrivs som en social struktur. Den intersektionella teorin som inledningsvis beskrivs banar väg för en beskrivning av klassteori. Här påvisar Bourdieu genom hans sätt att se utbildningssystemet som något som reproducerar sociala skillnader och cementerar skiktningar.

5. Metod

5.1 Kvalitativ metod

5.1.1 Text- och diskursanalys

Vad är det som enligt Bergström & Boréus (2005) gör en bra textanalys? Huvudsaken är att det finns en intressant frågeställning kring den text som ska analyseras. Om en text analyseras utan någon samhällelig förankring bidrar det föga till något stort. Finns en frågeställning är nästa steg att behärska verktygen för analysen. Här finns inga fast bestämda verktyg, de finns till hands men det är inte alltid säkert att de är specifikt anpassade till forskarens specifika frågeställning och text. Här får det böjas. Verktygen ska bändas och anpassas så att de anpassas till forskarens specifika uppgift (Bergström & Boréus, 2005:33-34).

I min undersökning tycker jag mig ha uppfyllt Bergström & Boréus huvudsakliga kriteriet, eftersom frågeställningen kring intersektionalitet och genus specifikt är en högst angelägen samhällelig fråga. En granskning av texter vilka varje dag konsumeras av gymnasieelever är därför viktig. Då dessa läromedel kan ses som auktoritära i sin uppenbarelse som kursböcker i de karaktärsämnen vilka (ibland) är anledningen till att eleverna valt just HP, torde den samhälleliga förankringen vara väl fastställd. Verktygen för att utföra analysen ska kunna böjas och anpassas till just den analys som ska göras. Detta blir tydligt då jag under stycket *Kritisk diskursteori* går igenom mina verktyg för denna analys, samt ännu tydligare under stycket *Genomförande av undersökningen*.

5.1.2 Kritisk diskursteori

Diskursanalys är ett av flera socialkonstruktionistiska angreppssätt. Winther Jörgensen & Phillips (2000) beskriver Vivien Burrs fyra premisser vilka binder ihop det socialkonstruktionistiska fältet, dessa premisser går igen i bokens tre angreppssätt. Den första premissen visar att vår kunskap om världen är en produkt av hur vi kategoriserar den, den andra säger att vi är kulturella och historiska varelser och att detta präglar vårt sätt att uppfatta världen. Den tredje menar att social interaktion skapar kunskap och att det där byggs upp gemensamma sanningar. Den fjärde tar upp hur det i olika delar av världen existerar olika former av världsbilder samt att detta leder till olika former av sociala handlingar så att den sociala konstruktion som skapar kunskap får sociala konsekvenser (Winther Jörgensen & Phillips, 2000:11-12).

En analys av läroböcker som bygger på ett socialkonstruktionistiskt angreppssätt och Burrs fyra premisser till socialkonstruktionism var väl användbara i mitt närmande till litteraturen. Bearbetningen påbörjades genom att ta fram ett antal rubriker som antogs vara till hjälp i min inledande behandling av litteraturen. Dessa rubriker var: *Undantag* samt *Mer regel än undantag*. Rubriken *Undantag* redovisas först och innebär en möjlighet till förståelse för undantagens litenhet. För att framställa hur dessa sällan skildrade fenomen ändå i marginalen illustreras visas rubriken *Undantag* före *Mer regel än undantag*. Det blir enligt mig en mer tydlig och konkret bild genom att sätta undantagen först,

tvärtemot vad som oftast är brukligt. Rubriken *Mer regel än undantag* redovisar de stereotyper som finns i litteraturen. Här beskrivs det som är det vanligt förekommande. Två av de analyserade böckerna delas inte in efter dessa rubriker, dels för att dessa böcker i sin design liknar varandra samt dels för att de innehåller en mindre mängd i min studie analyserbart material. Burrs fyra premisser hjälpte mig att ta ut ett antal sökord. Dessa ord gav mina analyserande glasögon skärpa och visade vägen till hur jag kunde börja sortera det jag såg. Sökorden vilka var formulerade enligt två av Burrs premisser var: *Kategoriseringar* och *Social interaktion*. Sorteringen gjordes så att jag delade upp kärnan av materialet under dessa rubriker. Under rubriken kategoriseringar knöts det som kunde härledas till en kategorisering av individer eller företeelser. Under rubriken social interaktion behandlade jag det i materialet som kunde härledas till interaktion mellan två eller flera individer samt även i vissa fall individens interaktion med kameran och i så fall en tänkt individ. Efter denna sortering började en uppdelning utkristallisera sig, inom dessa grupper gjordes analysen bland annat med hjälp av Hirdmans formler: A – icke A, A – a, A – B, A – A i förhållande till A.

Faircloughs sätt att angripa en fråga är en uppsättning premisser, teorier, metoder och specifika tekniker för att göra en språkanalys. Alla angreppssätt inom den övergripande kritiska diskursanalysen har ett antal gemensamma drag (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Dessa drag visar sig genom sociala och kulturella processer vilka kan skapas av text, språket som en på världen påverkande handling samt den kritiska diskursanalysen vilken hävdar att diskursen bidrar till reproduktionen av makt och dess ojämlika förhållande inom vissa sociala grupper, exempelvis inom klass, etnicitet och kön (Winther Jørgensen & Phillips, 2000:66-70). Jag vill nu närma mig Faircloughs mer specifika drag vad gäller forskning på kommunikation, kultur och samhälle

Faircloughs kritiska diskursteori ser diskursen som både konstituerande och konstituerad, diskurs står alltså i förhållande med exempelvis social struktur som ses som relationer antingen i samhället i stort samt i sociala institutioner. Diskursen innesluter inte bara det som rör sig inom diskursen utan ger även namn åt det som befinner sig utanför. Angreppssättet är att en diskursanalys som fokuserar på texten och kopplar ihop tre traditioner, dessa är lingvistisk textanalys, makrosociologisk analys samt mikrosociologisk analys. Textanalysen ensam ses som otillräcklig utan måste kompletteras med ett tvärvetenskapligt perspektiv. Man behöver binda samman texternas diskurs med den samhällsliga diskursen för att se dess påverkan på varandra. Ordet diskurs används på två olika sätt av Fairclough enligt Winther Jørgensen & Phillips (2000), dels som att diskurser bestämmer vårt sätt att tala och dels förståelsen av att det finns flera olika diskurser som samexisterar så som till exempel feministisk diskurs och en miljödiskurs. I analysen ska fokus läggas på två dimensioner nämligen; ”den kommunikativa händelsen” och ”diskursordningen”. Det kommunikativa syftar på hur texten används och diskursordningen blir till summan av de typer av diskurser som används inom en social domän. Vid språkbruk finns tre praktiker vilka är text, diskursiv praktik och social praktik. Faircloughs tredimensionella modell illustrerar hur man vid analys av en text ska ta hänsyn till textens egenskaper, den diskursiva praktik som binds till texten samt den sociala praktik som är bunden till texten. Det kommunikativa kan enligt Fairclough existera inom den diskursiva praktiken men även förändra den då den text som produceras och det som förmedlas ger avtryck på den diskurs inom vilken de verkar. En kommunikation bygger alltid på tidigare händelser, något som tidigare är sagt eller formulerat. Detta betecknas som intertextualitet och är en form av interdiskursivitet där typer av diskurser blandas och påverkar varandra för att bilda nya diskurser (Winther Jørgensen & Phillips, 2000:70-78).

5.1.3 Avgränsningar

Jag valde att koncentrera undersökningen på illustrationer och fotografier i fyra läroböcker. Text i sin skrivna form togs med i beaktning då denna hade en beskrivande funktion eller tydligt påverkande läsaren i sin tolkning av bilden. Det vidgade textbegreppet vilket bland annat återkommer i kursplaner så som i svenska innebär att förutom det skrivna ordet kan tilläggas illustrationer, bild, film och video. (www.skolverket.se). De bilder som lyfts som exempel är antingen typiska för litteraturen eller ett undantag men intressanta som ett sådant.

5.2 Genomförande av undersökning/ tillvägagångssätt

Här går jag igenom metoden, urvalet samt hur jag har gått till väga.

För att formulera problemet bör man ha en ämnesövergripande utgångspunkt då de sociala praktiker som påverkar den diskursen kan finnas inom olika områden, exempelvis sociologi och historia. Detta är nämligen ett av syftena att visa hur olika sociala praktiker hänger ihop och samverkar inom diskursen (Winther Jörgensen & Phillips, 2000:83-84). Jag utformade min problemformulering inom den pedagogiska sfären men har precis som Fairclough förespråkar rört mig över ämnesgränserna. Jag har bland annat tankar från sociologin och genusvetenskap i min undersökning.

Valet av material är beroende av kunskap inom området, relevans inom institutionen och hur man kan få tillgång till materialet (Winther Jörgensen & Phillips, 2000:84). Mitt material är avgränsat på så sätt att jag valde att använda mig av litteratur som användes i första årskurs på HP.

Jag använde mig av fyra böcker som används i undervisningen på HP. Organisation & Ledarskap (2003) var störst i sin omfattning på ca 350 sidor. De andra tre Administration A (2006), Bransch- och produktkunskap (2008) samt Praktisk marknadsföring A hade ett innehåll på cirka 200 sidor vardera.

Genom att analysera text kan vi få beskrivet för oss hur diskurserna framställs. Det finns olika redskap för att analysera texter enligt Fairclough, exempelvis förhållandet mellan talare som i vem som bestämmer över samtalet eller texten, hur identiteter genom kroppsliga drag, ordval och metaforer samt grammatik. Inom grammatiken finns två viktiga sätt att analysera texten. Det ena är transitivitet där fokus läggs på hur olika händelser förbinds med varandra samt med subjektet och objektet, vem eller vilka som framställs som ansvariga, offer eller aktiva exempelvis. Det andra är modalitet och visar på till vilken grad texten eller talaren instämmer med påståendet. Till vilken grad det är sanning som påvisas. Sanning är ett slags modalitet där uttrycket: ”det ska regna idag” visar på exakt sanning medan ”det ska kanske regna idag” visar på en viss form av tvekan. Inom olika diskurser används olika former av modalitet, ett exempel kan vara media som lägger fram olika uppfattningar som om de vore fakta (Winther Jörgensen & Phillips, 2000:87-90). Jag begränsade mig till att analysera illustrationer och foton, till detta fogades text som på något sätt beskrev bilderna.

Texten och den diskursiva praktiken ska nu analyseras i förhållande till den sociala praktik i vilken de ingår. Man sätter alltså in dessa i en kontext dels för att tydliggöra vilka diskurser de ingår i, vad det är som formar den diskursiva praktiken men man vill även öppna för att förtydliga de ickediskurser som ingår. Här blir det relevant att mäta analysen med annan teori, exempelvis sociologisk eller kulturteori för att förklara den sociala praktiken. Här kan man se eller i alla fall närma sig undersökningens slutsatser. Här visar sig hur den diskursiva praktiken förhåller sig och verkar i den bredare sociala praktiken. Det är med detta som förändring och ideologi kan börja formuleras i och med den synbara

påverkan från den diskursiva praktiken på den sociala praktiken och tvärtom (Winther Jörgensen & Phillips, 2000:90-91). Den sociala praktiken är hela tiden med i analysen och diskussionen. Den sociala praktiken utgörs i första hand av skolan och då även av samhället då jag genom undersökningen beskriver skolan som en för samhället socialiserande praktik.

5.3 Kritisk reflektion

5.3.1 Validitet

Validitet är ett begrepp som beskriver i vad mån en undersökning har mätt det den har avsett. När undersökningen inte handlar om att mäta eller räkna något vidgas validitetsbegreppet till att även gälla samhällsvetenskapliga studier vilka har som syfte att besvara en bestämd frågeställning och problemformulering. Här handlar validiteten om huruvida sättet att undersöka problemformuleringen faktiskt svarar på frågan. Studier av vissa samhällsfrågor kan göra att validiteten förändras, exempelvis makt, kriminallitet och förstryck. Här finns en svårighet för forskaren att se och bedöma utan att ta in sin egen förförståelse och därmed påverka det den undersöker. Resultaten blir då formade efter forskarens person (Bergström & Boréus, 2005:34-35).

Att följa metoden och vara väl inläst på verktyget var för mig en förutsättning för att kunna klara av en undersökning av denna sort. Mina förkunskaper kring genus och intersektionalitet var om inte ringa så i alla fall bristfälliga. Jag hade kunskap och en viss insikt men inläsningen av teorin blev även den viktig för undersökningens validitet. Teorin var en vägvisare mot det som skulle studeras, annars fanns risken att tolkningen och analysen skulle innefatta delar som inte var relevanta för min frågeställning.

För att öka möjligheterna för en god validitet ska forskaren rannsaka sin egen förförståelse och sätta sig in i det vetenskapliga område den ska granska. En stor del av det forskaren vid en textanalys ska granska är de språkliga begreppen, dessa är en del av forskarens värld och det är de som kan ingå i forskarens förförståelse (Bergström & Boréus, 2005:35).

En rannsaking av min egen förförståelse präglas av min egen förförståelse. Jag ville dock i min undersökning försöka medvetandegöra för mig själv vad som möjligtvis kunde påverka min studie. Förförståelsen påverkar självklart inte bara analysen, den finns med mig som granskande person genom hela processen, från val av övergripande ämne till analys och resultat. Min förförståelse präglas av mig som student, jag har tidigare studerat sociologi och har därigenom en till stora delar konstruktivistisk syn på min omvärld och samhälle. Jag har min studiegång försökt koppla detta sociologiska synsätt till genus och olika hegemoniska uppdelningar i vårt samhälle. Genom mina studier till lärare i karaktärsämnen på HP har jag fått en insikt i skolans sätt att påverka elevernas syn på sin omvärld. En del av denna påverkan var enligt mig kurslitteraturen. Alla dessa förhållanden som jag ovan redovisat är en del av min förförståelse. Genom mina studier, tankar, erfarenheter under VFU och kopplingarna däremellan har jag format en uppfattning kring samhället, skolan och kurslitteraturen. Jag fick genom inläsning av teori kring intersektionalitet, genus, etnicitet och klass ett perspektiv som hjälpte mig att se saker bortom min egen förförståelse. Även om de nya begreppen och teorierna efter inläsning kunde sägas var en del i min förståelse, jag anser att jag genom att vidga min begreppsvärld vidgade och anpassade min förförståelse för den analys som skulle göras.

5.3.2 Reliabilitet

Det empiristiska begreppet reliabilitet som innebär att vara noggrann i genomförande av mätningar, räkningar och vägningar så att resultatet går att lita på. Här handlar det främst om att vara så noggrann som möjligt igenom hela processen, försöka i största möjliga mål att eliminera fel. Exempelvis är vid textanalys tolkningsproceduren en reliabilitetsfråga, här gäller noggrannhet i att gå igenom materialet systematiskt (Bergström & Boréus, 2005:35-36).

Reliabilitetens noggrannhet är för mig en fråga om uthållighet och koncentration. Min strävan var att hela tiden förhålla mig så exakt som möjligt till materialet i tolkning och analys av kurslitteraturen. Genom den struktur jag byggde upp med rubriker, sökord och ledord för analys tycker jag mig ha bibehållit en relativ hög reliabilitet. Min undersökning kunde vart mer exakt i analysen av intersektionaliteten, ett urval av fokus var tvunget att ske och föll då på genus. Jag anser att reliabiliteten vad gäller genus är högre än reliabiliteten är vad gäller etnicitet. Detta för att fokus låg på genus och inte tvärtom.

5.3.3 Forskningsetiska principer

Jag har under hela min undersökningsprocess haft de forskningsetiska principerna (www.vr.se) i åtanke.

Informationskravet: *"Forskaren skall informera de av forskningen berörda om den aktuella forskningsuppgiftens syfte."*

Samtyckeskravet: *"Deltagare i en undersökning har rätt att själva bestämma över sin medverkan."*

Konfidentialitetskravet: *"Uppgifter om alla i en undersökning ingående personer skall ges största möjliga konfidentialitet och personuppgifterna skall förvaras på ett sådant sätt att obehöriga inte kan ta del av dem."*

Nyttjandekravet: *"Uppgifter insamlade om enskilda personer får endast användas för forskningsändamål."* (www.vr.se)

Dessa krav är för min undersökning inte applicerbara. I min uppsats finns inga individer som jag på detta sätt måste ta hänsyn till. Däremot finns det inom forskningen en etik där forskningen ska vara möjlig att granska och den ska vara på det sätt beskriven så att den går att bedöma. Att ha ett forskningsetiskt förhållningssätt är viktigt inte bara när forskaren har att göra med individer. På detta vis har de forskningsetiska principerna ändå lett mig på rätt väg och varit viktiga i det avseende att etiken har präglat min undersökning.

5.3.4 Kritik

Min undersökning gör inte anspråk på att analysera allt innehåll i de läroböcker jag valt ut. Det är denna begränsning som även blir ett tillkortakommande i min analys. Min koncentration ligger på illustrationerna och fotografierna som visas upp i läroböckerna. I vissa fall tas text med då den beskriver fotot eller illustrationen. Om analysen hade täckt fler områden i böckerna är det sannolikt att resultatet hade sett annorlunda ut. Det är möjligt att det jag ser förmedlas via illustrationer förstärks eller förminskas av texten eller rubrikerna. Detta kan undersökningen inte svara på. Enligt Fairclough innefattar en diskurs även bilder och hänsyn måste tas till bildens och textens relation till varandra. I analysen ska fokus läggas på två dimensioner nämligen; "den kommunikativa händelsen" och

”diskursordningen” (Winther Jørgensen & Phillips, 2000:67-78). Jag har genom att i den mån det är möjligt inom ramen för denna undersökning försökt ta hänsyn till den beskrivande texten i direkt anslutning till bilden. Diskursordningen däremot kan endast anas och ligger som en slöja genom hela undersökningen. Denna ordning hade även den behövt en egen undersökning för att helt och fullt komplettera och lyfta denna uppsats.

6. Resultat och analys

I detta avsnitt redogörs för analysen utav läromedlen. Främst behandlar analysen illustrationer och foton och därtill läggs viss skriven text, oftast av illustrationen beskrivande. Två av böckerna har i beskrivningen delats upp i rubrikerna *undantag* och *mer regel än undantag*, där det under rubriken undantag redovisas ej vanligt förekommande exemplifieringar. Detta på grund av att det är av vikt att även lyfta de fenomen som åsidosätts eller inte är vanligt förekommande i litteraturen. Dessa redovisas före rubriken *mer regel än undantag* på grund av att visa undantagens litenhet. Analysen är sedan uppdelad i rubrikerna *kategoriseringar* och *social interaktion*.

6.1 Organisation och ledarskap

Boken beskriver olika former av organisationer av företag och dess ledning. Fakta kompletteras med övningar och förslag till studiebesök.

6.1.2 "Organisation och ledarskap": Undantag

I boken *Organisation och ledarskap* ses den första bilden på sidan 3. Bilden föreställer en manlig dirigent framför sin orkester, den manliga dirigenten ska det visa sig blir som en vägvisare för bokens val av illustrationer till texten. *Organisation och ledarskap* innehåller mestadels tecknade illustrationer som komplement till texten därutöver dessa finns ett antal fotografier. Illustrationerna och bilderna är huvudsakligen medelålders vita män, men det finns några undantag. Jag beskriver nedan samtliga undantag för att efter det beskriva vad de är undantag ifrån.

Det första undantaget visar en vit kvinna med långt hår och klänning, hon håller handen för pannan och blundar, illustrationen visas i samband med ett kapitel som heter "Från detalj till helhet" det handlar om olika organisationsformer och de roller medarbetarna intar, kvinnan får här symbolisera en mottagare som får instruktioner. Bredvid henne finns även två män där den ene håller en dödskafe där det står Hamlet och den andre är arg och vänder dem ryggen, han har en filt över armen på vilken det står Cyrano. Kvinnans namn är dock inte angivet, men av kvinnans position mitt emot Hamlet kan jag anta att detta är Ofelia (Aru, 2003:46). Det andra undantaget består av ett foto vilket föreställer två kvinnor och en man som monterar X-box i en fabrik i Mexico och där kvinnorna syns i förgrunden. Bilden ingår i samma kapitel som föregående exempel. Fotot illustrerar outsourcing där Microsoft har lagt en del av sin verksamhet i Mexico, fördelarna med detta är enligt Aru sänkta kostnader och ökad flexibilitet, nackdelarna tas upp som minskad möjlighet till kontroll över verksamheten vilket kan leda till brister i kvalitet och som i sin tur ger ökade kostnader (Aru, 2003:54).

I kapitel 7 behandlas gruppen, hur en grupp bildas, vilka faser som går igenom samt vilka roller som ingår i gruppen. Här syns ytterligare undantag, nämligen två stycken illustrationer där den första illustrerar samhörighetsfasen. Illustrationen visar en kvinna och en man sittandes i sängen under täcket, av överkropparna att döma syns att de inte har några kläder på sig. Mannen röker en cigarett och håller om kvinnan. Den andra illustrationen under kapitlet "Gruppen" är en teckning som hör till rubriken "Separationsfasen". Bilden visar hur en kvinna i förgrunden iklädd en kort topp och kort kjol håller handen på höften och putar med rumpan. En man bakom henne ser ut att vara intresserad, fokuserad eller möjligen irriterad på henne. En annan kvinna bredvid honom tittar ilsket mot kvinnan, irritationen visas i form av blixtar ifrån den sista kvinnans huvud (Aru, 2003:84-85). Nästa undantag är ett fotografi på Annika Sörenstam (ett svenskt golfproffs) där hon leende svingar en golfklubba. Bilden

ingår i kapitlet "Individen" som tar upp kompetensutveckling och personlig motivation. Sörenstam tas som exempel på hur mental träning kan öka självförtroendet (Aru, 2003:106). Och det sista undantaget i boken är ett foto som illustrerar rubriken "Kvinnliga och manliga egenskaper som ledare". Fotot visar två leende kvinnor varav den ena precis har fått pris för årets affärskvinna 2004 utav den andra kvinnan på bilden nämligen statsråd Mona Sahlin (Aru, 2003:129).

6. 2.2 "Organisation och ledarskap": Mer regel än undantag

Dessa ovanstående illustrationer och bilder är inte enstaka exempel på hur ett undantag, utan här är samtliga avvikelser redovisade, anomalier till en stadig ström av vita, medelålders män. I samtliga bilder utöver de ovanstående belyses texten med bilder och illustrationer av just dessa män. Jag ska nedan beskriva dessa bilder och illustrationer i relation till de ovan beskrivna undantagen. För att visa på den numerära överlägsenhet den vita västerländska mannen har i boken började jag med att räkna utifrån antal gånger en viss beskrivning illustrerades eller visades på ett foto. Ett barn visades, inga andra hudfärger än den vita åskådliggjordes med undantag av tre individer i en fabrik i Mexico. Vad gäller specifika kulturer finns en representerad och det på omslaget i form av en parad av säckpipeblåsande män i kilt. Inga rörelsehinder finns representerade. Beskrivningar av kärleksrelationer förekommer endast tydligt en gång och då visas en man och en kvinna i sängen (Aru, 2003:84). Någon representation av HBT finns alltså inte. Det mest markanta är dock att det i boken förekommer avbildade kvinnor åtta gånger medan avbildade män förekommer 65 gånger, ej inräknat bilder av lag med grupper av män samt paraden på omslaget. Skulle dessa räknas blir antalet kring 100. Med detta klargjort vill jag nu beskriva några exempel på de illustrationer och bilder som utgör normen i boken.

I kapitlet "Kommunikation" tas "det okända fönstret" upp där det beskrivs hur en individ i okända situationer kan förstå sina okända talanger. Detta illustreras genom en manlig hantverkare vilken håller på att spika och istället börjar jonglera med sina verktyg (Aru, 2003:70). I samma kapitel visas på tre olika sätt att lösa en konflikt. Det första sättet där en vinner och en förlorar illustreras genom två manliga boxare där den ene framstår som vinnare genom knock-out. Det andra sättet är att samarbeta och kompromissa så att alla vinner, detta visas genom en teckning på tre män som alla står överst på en prisball och firar. Det tredje och sista sättet att lösa en konflikt är enligt *Organisation och ledarskap* att inte lösa problemet vilket illustreras genom två män som har fajtats med svärd och båda ligger döda med svärdet i magen. Männerna i samtliga exempel är vita, någon har mustasch och någon har flint, ingen utav männen går att identifiera som ung (Aru, 2003:74-75).

I kapitlet "Ledaren" visas ett fotografi av kristdemokraternas forne partiledare Alf Svensson. Bildtexten lyder "Alf Svensson har varit en mycket populär partiledare i över 30 år!" (Aru, 2003:122). Inom samma kapitel visas bilden på årets affärskvinna och Mona Sahlin (Aru, 2003:129). Här visas ledaren som man och kvinnorna sätts i relation till mannen, inte minst med hjälp av formuleringen "årets affärskvinna". Här syns tydligheten i att ledaren är en man och kvinnan i relation till detta får skapa sina egna priser, vilka även delas ut av en kvinna. I kapitlet ges ytterligare exempel utöver Annika Sörenstam (Aru, 2003:106) på idrottspersonligheter som symboliserar ledarskap och gruppsamverkan. Det visas en bild på Sven-Göran Eriksson (fotbollstränare) där han ser ut att ha ett allvarligt samtal med två spelare ur det engelska landslaget i fotboll (Aru, 2003:131) samt en bild på Bengt Johansson (handbollstränare) där han skriker ut instruktioner åt det svenska landslaget i

handboll. (Aru, 2003:135) Till sist vill jag uppmärksamma det mest tydliga exemplet på individen beskriven utifrån manlig norm. I kapitel 4 som heter "Från detalj till helhet" illustreras utvecklingen från apa till människa med hjälp av tre män. Den första är fyrkantig och går med både armar och ben i marken, den tredje är lite mjukare i formerna och går med böjd rygg, den tredje och sista är en uppsträckt medelålders man med flint, fluga, skjorta och byxor (Aru, 2003:37). I exemplet skall den fullkomliga helheten illustreras och bokens illustratör väljer då en vit, medelålders man.

6.1.3 "Organisation och ledarskap": Analys

Kategoriseringar

När framgångsrika kvinnor porträtteras är de leende och ödmjuka. Männerna är de som oftast får illustrera människan. Förhållandet visar sig inte bara i en avbildning av mannen utan även i sådana aktiviteter som kan förknippas med en manlig norm. Mannen boxas, snickrar och är en ledare. Med hjälp av Hirdmans formel A – B eller manligt och kvinnligt ses här att A fortfarande är stora A men det kvinnliga blir här något annat, alltså B. Detta visar på två olika sorters människor. A- B hör ihop med A – a, på så sätt att det feminina inte når upp till det maskulina men att det samtidigt är olika. Idag skapas dessa kvinnor fortfarande, många lever och framställs som aB eller Ba (Hirdman, 2001:27-46). I *Organisation och ledarskaps* framställningar av man och kvinna återges en kvinna de gånger hon avbildas som tillmötesgående genom hennes leende, här visas hon upp som något som är en kvinna. Genom leenden och feminina attribut porträtteras "kvinnan". Mannen däremot avbildas som människan. När någon beskrivning i läroboken kräver en illustration är det mannen som avbildas som exempel. Hirdman menar som beskrivs ovan att många kvinnor idag beskrivs som aB eller Ba. I bilderna kan skönjas att kvinnan har anammat manliga attribut så som kostym, detta kan kopplas till aB eller Ba. Kvinnan eftersträvar mannens domäner för att komma åt det som beskrivs som människan.

När mannen agerar ledare visas han som en allvarlig, beordrande och auktoritär anförare som driver sitt "lag" dit han vill. Bilden på Alf Svensson kompletteras med en text som beskriver hans popularitet som partiledare. Texten bjuder här inte in läsaren i att tänka till om han verkligen är populär utan gör anspråk på en sanning. Här kan tas i beaktning att Kristdemokraterna är och har varit ett av riksdagens minsta partier samt att det råder delade meningar kring Svenssons popularitet. Hirdman beskriver att män i sociala relationer förhåller sig till idealtypen av man. Alltså A – A måste förhålla sig till och formas efter ett A. A är normen, en idealtyp för hur en man rakt igenom ska vara. Mannen som norm kan översättas med människa (Hirdman, 2001:57-62). Att exemplet på en mycket framgångsrik ledare är en man torde efter läsning av läromedlen inte vara en slump. Dock finns det i denna bok ett exempel på en framgångsrik kvinnlig ledare som får ett pris av en annan framgångsrik kvinna. Här poängteras dock att det är just en *kvinnlig* ledare samt att priset är ett *kvinnligt* ledarskapspris. Här syns ett exempel på A-a där boken visar att både män och kvinnor kan vara ledare, där en man är just ledare och en kvinna är en kvinnlig ledare. Ett annat exempel på uppdelningen av kategoriseringar är bilden på Sörenstam leendes och ensam på plan, här får hon visa och symbolisera att en ensam tjej behöver ägna sig åt mental träning för att bli stark. Männerna däremot behöver starka och tydliga ledare och är inte rädda för lite hårda ord vilket visas av bilder på lagledare i fotboll och handboll där ledarna är allvarliga och/eller skrikande.

I läromedlet illustreras vidare mannen som vit och medelålders och illustratören väljer att belysa människans uppkomst genom beskrivningen av den fullkomliga helheten där mannen "blir till". Bourdieu använder kapitalbegreppet till fler nivåer där det symboliska kapitalet kan sägas vara det som inom en viss grupp känns igen som ett slags statusmarkör. Det beskrivs med frasen "Om man är medlem av den härskande klassen och inte har pengar, vad har man då?" Det är alltså frågan om kapital som i en viss sammanhang visar på en dominans (Gytz Olesen & Möller Pedersen, 2004:141-162). Med ofta förekommande illustrationen om den vite, medelålders mannen som en norm innehar också denne enligt mig en form av kapital. Det är inte nödvändigtvis denne mans ekonomiska möjligheter som ger honom makt utan just det faktum att han faktiskt är vit, man och medelålders.

Social interaktion

Kvinnan i *Organisation och ledarskap* illustrationer visar en individ som blir instruerad genom att vara en passiv mottagare. När kvinnan visas som aktiv är hon en arbetare i Mexico. Kvinnan blir även omhändertagen i fallet där samhörighetsfasen framställs genom att en man håller om henne i sängen. I fallet där separationsfasen gestaltas framställs kvinnan som en uppvigglare och sexobjekt som den andra kvinnan måste se upp med och därmed agera ilsket. I Hirdmans A – icke A förhåller sig A som man och icke a är en icke man. Kvinnan finns alltså inte fullt ut (Hirdman, 2001:27-46). Kvinnan visas här både som aktiv och som passiv, i sitt aktiva tillstånd blir hon en arbetare i Mexico. Den passiva kvinnan som agerar mottagare fyller funktionen genom att vara en biroll till exemplet som ska visas. Exemplet illustreras med hjälp av en man. Kvinnan finns där endast för att höja mannen. Hon är egentligen ingenting, det är mannen som är. Härav drar jag kopplingarna till A – icke a, mannen är fullbordad och handlingskraftig, kvinnan är till för denne. Jag placerade detta exempel under kategorin social interaktion vilket kan vara något svårtytt på grund av att någon som inte är något svårigen kan interagera med någon annan. Dock kräver mannens interaktion att hon är just passiv, därav placeringen. Den förpassande kvinnan däremot, den som hamnade som arbetare i Mexico, hon är någon. Här ser jag Hirdmans A – a illustreras. Den tänker sig mannen samt den lilla mannen. Det fattas alltså något för a, ett exemplar som inte är fullgott (Hirdman, 2001:27-46). Kvinnan som visas arbeta tillhör undantagen i boken, hon är i vilket fall inne på mannens domäner – hon arbetar. Anledningen till att hon porträtteras just i Mexico torde vara att det är ett "andra klassens" arbete, alltså lilla a. I exemplet med samhörighetsfasen där kvinnan är en uppvigglare som måste se upp med andra kvinnor visas återigen ett exempel på A – B, männen skulle aldrig göra detta enligt böckernas framställan. Männen får istället på avstånd betrakta kvinnors tillintetgörande av varandra. Kvinnan framställs alltså som något annat och även sämre än mannen. Om mannen i detta fallet är A då visas med tydlighet kvinnan upp som B.

6.2 Administration A 1

Boken beskriver olika former av administration inom olika former av företag. Boken visar även på skillnader mellan olika former av arbete så som distansarbete och frisör.

6.2.1 "Administration A 1": Undantag

I läroboken *Administration A* är fördelningen av foton av kvinnor och män något mer jämn jämfört med *Organisation och ledarskap*. Därmed inte sagt att boken förhåller sig neutral till olika

könsuppdelningar samt stereotypa beskrivningar. Bokens grafiska delar består mestadels av fotografier och det förekommer några få illustrationer. Jag räknar till tre foton som beskriver andra hudfärger än den vita, inga foton visar funktionshindrade personer, inte heller finns andra par- och familjekonstruktioner än den heterosexuella. Jag tar nedan upp en rad undantag där bilderna visar på ett annat sätt att beskriva individen än det stereotypa sätt som är mer regel i boken.

Ett foto som ska beskriva arbetsplatsen frisörsalong visar på en manlig frisör som klipper en manlig kund. Båda männen är vita och ser ut att vara i trettioårsåldern (Johansson, M & Westerblad S, 2006:18). I en beskrivning av stress finns en artikel där det visas att stress börjar redan i dagis. Bilden beskriver sex barn som står i en ring, olika etniciteter är representerade. Det finns tre vita barn, två asiatiska och ett mörkt (Johansson, M & Westerblad, S, 2006:41). Vid en beskrivning av distansarbetets för- och nackdelar tas möjligheten att arbeta hemma upp. Ett foto av en pappa med ett sovande barn på armen, sittande vid en dator visar att det är möjligt att vara hemma samt arbeta samtidigt (Johansson, M & Westerblad, S, 2006:107).

6.2.2 “Administration A 1”: Mer regel än undantag

Jag vill nedan beskriva samt ge några exempel på hur individer beskrivs som regel i boken. Vid en beskrivning av ett företags intressenter visar en illustration de anställda som en vit man och kvinna och ägaren som en äldre man med mustasch och grått hår klädd i kavaj och slips. Kunderna illustreras med två händer där armarna sticker fram ur skjortärmen under en kavaj. Samhället illustreras med en siluett av en stad där kyrktopparna sticker upp och företaget visas i form av en fabriksliknande byggnad med granar i bakgrunden (Johansson, M & Westerblad, S, 2006:13). Ytterligare en illustration visar hur ett nätverk för en gymnasieelev ser ut. Illustrationen visar eleven i mitten som en ljushårig tjej vid namn Eva. Runt henne dras nätverket upp. Vänner visas som en ljushårig tjej, tandläkaren som en medelålders man, skolhälsovården som en medelålders dam, kusinerna som en tjej och en kille, familjen som en mamma, en pappa och en bebis, klasskamraterna som en tjej och en kille och slutligen mor- och farföräldrarna som två gråhåriga damer och två herrar med kavaj och slips (Johansson, M & Westerblad, S, 2006:47). I avsnittet ”En dag i receptionen” visas hur det kan gå till i ett företags reception. Tre foton illustrerar texten, två av fotona visar dräktklädda leende svenska kvinnor. Det tredje fotot visar en man i en reception i kavaj och slips, Securitas logga syns och indikerar att mannen arbetar för ett bevakningsföretag (Johansson, M & Westerblad, S, 2006:53-54). I boken syns genomgående koncentrerade män iklädda skjorta och ofta kavaj, inte sällan sittandes vid ett skrivbord. Männen tittar sällan rakt in i kameran utan är istället fokuserade på de arbetsuppgifter de arbetar med. Kvinnorna däremot är överlag glatt porträtterade, ofta leendes in i kameran. De visas många gånger i serviceuppgifter. Som exempel på fokuserade män och glada serviceminded kvinnor kan nämnas kapitlet ”Att arbeta på distans” där en man som arbetar hemma sitter vid ett skriv bord och tittar koncentrerat ner i en bunt med ritningar, ett foto på en kvinna som arbetar hemma visar istället hur hon leende med ett dokument i handen sitter uppkrupen på en bänk utomhus. (Johansson, M & Westerblad, S, 2006:104-105) Ytterligare exempel på detta är två foton under ett avsnitt som behandlar att arbeta vid en bildskärm, återigen ler kvinnan där hon sitter i en ergonomisk stol medan mannen är allvarlig (Johansson, M & Westerblad, S, 2006:30-31).

6.2.3 “Administration A 1”: Analys

Kategoriseringar

I *Administration A* visas makten i form av ett företags ägare som en vit man i den äldre medelåldern. Fabriken denne är ägare till befinner sig i något som kan ses som ett nordiskt land, miljön i vilken fabriken ligger är omgiven av exempelvis granar. Kunderna syns inte med mer än deras händer, av kavaj- och skjortärmarna får läsaren dock intrycket av att dessa kunder är män. En genusregim är enligt Conell ett mönster så som i vissa situationer där det finns tydliga riktlinjer för vem som anställs till vad i en verksamhet. En genusregim rör sig inom institutioner och är en del i ett större mönster, så kallat genusordningen. En samling arrangemang av genus kan ses som relationer av genus. Dessa genusrelationer skapas och återskapas i vardagen, de behöver inte nödvändigtvis skapas i relationen mellan män och kvinnor utan kan förmedlas genom TV, Internet och andra kanaler. Dessa mönster av relationer går om de är varaktiga över till att bli strukturer (Connell, 2003:75-78). Förmedlandet av denna regim sker i detta fall genom de läroböcker eleverna tar del av. Läroböckerna kan sägas i sin tur att befästa och skapa genusstrukturer. Ägaren till fabriken som beskrivs är en man och så även kunderna även om endast deras händer syns. Fabriken ligger i ett land som visas upp som nordiskt. Vidare förstärks dessa strukturer genom att gymnasietjejejs nätverk illustreras i form av en heteronormativ, vit, medelklassfamilj. Inte någon i exemplet är skild, ensamstående eller av annan etnicitet än vad som kan associeras till svensk.

Om vi antar att läromedel är en del av det som påverkar socialiseringsprocessen finns här tydliga markeringar kring vilka strukturer som är de allmänt rådande i läromedlen. Här finns den manliga överordningen representerad och i exemplet med en gymnasieelevs nätverk visas på heteronormativa strukturer. Glastakskommissionens utredning kring hindren och frågetecknen varför kvinnor i sådan liten utsträckning når till chefsnivå kommer fram till att ett antal "barriärer" stoppar så som fördomar, låg utbildning och vita manliga chefer på mellannivå. Kommissionen försöker råda bot på detta genom att visa på att fler kvinnliga ledare och en större mångfald i ledningen skulle vara bra för vinsten. De visar även att de flesta av de män som blir chefer har en begränsad bakgrund nämligen medel- eller överklassen, den dominerande etniska gruppen samt rätt utbildning (Connell, 2003:129-133). I förhållande till kommissionens utredning ter sig läroböckerna starkt förankrade i det gamla. Här visas inte några exempel vad gäller nyttan i att exempelvis kvoter in kvinnor på ledande positioner i företagen. Det finns alltså utrymme i läroböckerna för att som kommissionen beskriver framhålla nyttan i ett blandat ledarskap. Inte bara blandat vad gäller kön utan även etnicitet och klass.

Social interaktion

I exemplet med receptionen visas kvinnan leende och mannen som en allvarlig vakt. Detta är talande för vad som är generellt i boken, männen är allvarliga och kvinnorna leende. I kapitlet som visar hur det är att arbeta hemma beskrivs mannen som omhändertagande om barn, han visar dock inte en omvårdande attityd gentemot barnet utan snarare en koncentrerad uppsyn emot datorn han har framför sig. Hirdman menar att kvinnor görs till kvinnor och män gör sig själva och kvinnor. Det finns en åtskillnad mellan dessa två. Det isärhålls på alla plan, tydligt kan detta ses till exempel på arbetsmarknaden där fanns och finns kvinnliga och manliga arbeten (Hirdman, 2001:62-75). Ett tydligt exempel som läroboken visar upp på denna skillnad i yrken är den kvinnliga receptionisten och den manliga vakten. Kvinnor och män isärhålls utav lärobokens skildring av den och dem. När boken genom ett foto visar är vid första anblicken normbrytande bild visar sig dock normen i att mannen bör arbeta men i den nya tiden även vara hemma med barnen, nu kan han göra både och. Här uppvisas ändå manliga symboler som att vara fullt allvarlig och koncentrerad på arbetet.

6.3 Bransch- och produktkunskap samt Praktisk marknadsföring A

I boken *Bransch- och produktkunskap – kunskap som säljer* har illustratörerna valt att ha merparten av bilderna utan människor. Fotografierna och illustrationerna föreställer istället mestadels produkter. Vid några tillfällen väljer de dock att porträttera män och kvinnor och det är när de intervjuar för så kallade branschporträtt. Återigen ser jag leende kvinnor och fokuserade män. Här återfinns inga etniska skillnader utan idel svenska namn återfinns. Exempelvis intervjuas en tjej som arbetar för Rena Kläder, Rena Kläder arbetar för att förbättra arbetsvillkoren för arbetarna i kläd- och skofabriker internationellt. Hon avbildas med ett foto i närbild leende in i kameran (Andersson, J-O, Eek, G, Feldt, M, & Philsgård, A, 2008:42). Vidare intervjuas en kille som arbetar på Sportson. Han hade redan som liten en cykelverkstad i källaren. Han avbildas med två foton, ett där han ståendes bakom disken allvarligt kollar in i kameran samt ett andra foto där han visar en cykel, även här allvarlig (Andersson, J-O, Eek, G, Feldt, M, & Philsgård, A, 2008:64-65).

I *Praktisk marknadsföring A – Att marknadsföra i butik* har man valt att använda sig av foton och illustrationer utav produkter, reklam och skyltningar. I ett kapitel tar boken upp de lagar och regler som gäller för reklam. Förbudet mot kränkande reklam där det ena könet framställs som sexobjekt illustreras med ett foto av en reklampelare med en lättklädd kvinna från H&M, nedanför pelaren står en man och iakttar kvinnan på bilden. Texten poängterar att vikten av att följa dessa regler är betydelsefullt enligt lagen men även för företagets profil (Soussi-Engman, C & Westermark, E, 2001:134). I en övning som ges i kapitlet "Lär känna dina kunder" ska eleven identifiera vilka kunder en viss annons vänder sig till. Det finns tre annonser, en föreställer en man med kavaj, skjorta och slips och på andra sidan på fotot är det en herrklocka, den andra föreställer en kvinna i morgonrock, hennes ansikte syns inte men i bakgrunden finns något som liknar ett spa. Hon heller upp vatten ur flaska mineralvatten. Den tredje annonsen föreställer tre ungdomar som ser ut att skrika rakt ut, sittandes vid vattnet. Annonsen gäller kläder riktade till ungdomar (Soussi-Engman, C & Westermark, E, 2001:20).

6.3.1 "Bransch- och produktkunskap samt Praktisk marknadsföring A":

Analys

Kategoriseringar

I övningen där eleverna ska analysera reklam porträtteras stereotyper. En typisk manlig reklam med kavaj, skjorta och slips, en kvinnlig reklam med spa, morgonrock och renlevnad samt en ungdomsreklam med skrikande ungdomar som gör någon slags tonårsrevolt. Angående *Bransch- och produktkunskap – kunskap som säljer* ser vi återigen exempel på de kategorier som ger oss leende omvårdande kvinnor i förhållande till starka, allvarliga och sportiga män. Skolans två funktioner enligt Gytz Olesen & Möller Pedersen är dels att lära nästa generation de kulturella tillvägagångssätt som används i samhället så som att läsa och räkna., dels reproducerar skolan samhällets ideologiska grundförutsättningar. Genom skolsystemet upprätthålls värdet i olika kulturella kapital och cementerar alltså sociala skillnader (Gytz Olesen & Möller Pedersen, 2004:141-162). Dessa sociala skillnader syns i övningen där reklam ska analyseras. Mannen skildras som strikt och kvinnan som en vilken behöver

omvårdnad. Ungdomarna skildras som en grupp där killar och tjejer inte kan urskiljas. Gruppen ungdomar beskrivs som en enhetlig upprorisk grupp. Skolan kan sägas genom dessa läroböcker cementera dessa skillnader. Dessutom ingår bilderna i en övning där det förväntade "rätta" svaret är män kopplat till den manliga reklamen, kvinnor kopplat till den kvinnliga reklamen samt likaså med den reklam kopplat till ungdomsgruppen. En situation där den manliga reklamen kopplas till en kvinnlig kundgrupp skulle kunna vara mycket rätt för exempelvis en transsexuell person. Detta är dock något boken inte tar ställning till utan här blir det en fråga kring vad läraren och eleverna väljer att göra med materialet.

Social interaktion

Exemplet med mannen som tittar på en reklampelare med en lättklädd kvinna kan ifrågasättas då detta hade kunnat illustreras även utan den betraktande mannen. Avsikten med illustrationen var att via läroboken lyfta den sexualisering vilken ofta visar sig via marknadsföring. Här visas en objektifiering av kvinnan, kvinnan blir här objekt i relation till betraktaren. Att betraktaren i detta fall är en man är ingen slump då detta är det som kan förknippas med heteronormen. Möjligen skulle detta kunna exemplifieras även utan en betraktare, alternativt en kvinnlig betraktare för att visa på att detta även görs inom könsgrupperna.

En sammanfattning av huvudresultatet ges i följande avsnitt.

7. Diskussion

Gymnasieskolan är den kontext inom vilken läroböckerna används. Denna kontext formas i sin tur av samhället vi lever i. Läroböckerna torde formas dels av skolans traditioner och styrdokument och dels av påverkan av branschen inom vilken eleverna på HP senare ska verka.

Utbildningssystemet anses vara ett samhälles politiska medel för att upprätthålla diskurser. Utbildningen försöker å ena sidan göra alla diskurser tillgängliga för alla samtidigt som den upprätthåller de rikt- och skiljelinjer som dragits upp genom bland annat motsättningar och sociala strider. Utbildningssystemet ses som inget annat än ett bestående av "de talande subjektens" roller samt fördelning av makt. På liknande vis ses texten som ett även det tvingande och formande system. (Foucault, 1993:9-36). Läroböckerna kan anses förmedla den diskurs som är rådande. I min analys har jag använt mig av fyra olika böcker, alla i karaktärsämnen för HP. Resultatet av analysen kan göras till ett enda. Det finns alltså inte någon utav dessa fyra böcker som sticker ut eller framstår som annorlunda än de andra. Utbildningssystemet är enligt Foucault det som i samhället upprätthåller diskurserna och är det politiska medlet för detta. I det följande ges en sammanfattning och diskussion av resultatet. Tidigare forskning har visat att när exempelvis homosexualitet beskrivs i historieböckerna är det alltid manlig homosexualitet som belyses. Den manliga homosexualiteten är överordnad den kvinnliga. I de granskade religionsböckerna behandlas dessa frågor i ett sammanhang där kärlek är det signifikanta, tvärt emot biologiböckerna. När ett alldeles normalt liv ska gestaltas blir heteronormativiteten särskilt tydlig. Osynliggörandet kan uppfattas av HBT-personer som en kränkning. Rapporten belyser brist på varierande sätt att belysa sexuell läggning (Rapport 285, 2006:37-41). Den tidigare forskning jag granskat visar hur läroböcker ger sin bild av inte bara ämnet vilket de ska beskriva utan även värderingar, normer och stereotyper.

Hirdmans formler för hur ett stereotypt tänkande kring kön kan beskrivas är väl användbar i diskussionen kring den granskade litteraturen. Exempelvis $A - icke\ A$ där A betecknar mannen och kvinnan är en icke man. Kvinnan finns inte fullt ut, mannen är formen och kvinnan är något som inte passar i denna form. Den andra formeln är $A - a$. Den beskriver mannen som A medan kvinnan uppfattas som "den lilla" mannen. Hirdman ser gränserna som flytande mellan A och a , båda könen kan flyta däremellan. $A - B$ sitter ihop med $A - a$, på så sätt att det feminina inte når upp till det maskulina men att det samtidigt är olika. Det som gör genus är alltså det som håller isär de båda "sorterna" (Hirdman, 2001:27-46). Mannen och kvinnan karaktäriseras genom böckerna. Kvinnan görs just till kvinna, ett a eller möjligtvis ett B . Hon framställs leende, feminin och alltjämt som en mottagare. Manliga attribut visas upp på kvinnor så som kostym. Detta gör kvinnan till så mycket som aB eller möjligtvis Ba . När så kvinnan porträtteras som en görande person är hon en arbetare i Mexico. Här ses detta som ett andra klassens arbete där mannen således inte agerar exempel. Mannen är istället auktoritär, ledare och strikt allvarlig. Han är människan. Böckerna använder mannen rakt igenom som exempel när ett fenomen ska illustreras. Dock används kvinnan när det är just ett kvinnligt fenomen som ska visas så som när en kvinnlig ledare får ett kvinnligt ledarskapspris. Detta framhåller formeln $A - a$, där mannen är ledare men kvinnan är en kvinnlig ledare. När mannen illustreras görs han vit, medelålders och heteronormativ.

Den sociala interaktionen som kan skönjas i böckerna framställer överlag mannen som aktiv och kvinnan som passiv. Kvinnan är en mottagare och en biroll till det mannen har för avsikt att förmedla eller uppnå. Det är mannen som är. Kvinnan görs även till objekt i interaktionen där mannen är en betraktare både genom foto och i tecknade illustrationer. Korta kjolar, urringat samt till och med

nakenhet är kvinnans beklädnad medan mannen till synes har en ”uniform” i skepnad av kostym, slips och fluga. I detta möter de varandra och agerar efter de identiteter de har blivit tilldelade. Mannen med sin makt och kvinnan med det omvårdande och ödmjuka leendet. Detta blir i böckerna aldrig ifrågasatt utan snarare cementerat.

Bourdieu's begrepp kapital, habitus och fält visar hur utbildningssystemet bidrar till att forma och välja ut eliterna samt eliminera dem som inte passar in. Det är i detta sammanhang man kan förstå Bourdieu's begrepp kapital. Det finns olika former av kapital så som socialt, ekonomiskt och vetenskapligt. Det kulturella kapitalet är exempelvis examina, ”finkultur” och förståelse för hur man uttrycker sig i akademiska kretsar. Kulturellt kapital skulle också lika gärna kunna heta bildningskapital eller informationskapital. Det senare syftar även till socialiseringsprocessen där miljön och de människor vilka omger oss påverkar individen. En av kapitalets existensformer är habitus. Habitus är resultatet av de erfarenheter av det liv vi hittills levt. Socialisation anses även här vara en av de stora hörnstenarna (Bjerg, 2000:435-468). Mina resultat är en slutprodukt framkommen av min analys av det som sägs och finns i de granskade läroböckerna i form av illustrationer. Det är en hel del och det är också en hel del som inte finns. Här syns inga burkor, sjalar eller stora färggranna kläder. En gång exemplifieras en annan hudfärg än vit, här finns ingen som kan associeras till Iran, Kina eller Grekland. Här finns inte en enda person som är rullstolsburen, här finns inget exempel på ett enda H, B eller T (homo-, bisexuella och transperson). Här finns inget exempel på något annat än vad vi skulle associera till medelklass. Det är detta som är resultatet av min granskning av dessa fyra läroböcker. Det kan beskrivas med ordet ensidigt. Kvinnan och mannen framställs ur stereotypa beskrivningar, däremellan finns inga nyanser. Enformighet och stelbenthet cementeras genom läroböckerna i grunden. I övningsexempel finns till och med rätt och fel angående att placera in kvinnor och män i fack. En argumentation kring en maskulin kvinna är fel (!) enligt läroboken. Förutom ensidigt tillkommer ordet ledande. Litteraturen styr eller leder in läsaren på ett enformigt spår. Ett spår där normer inte bryts och där det gäller att rätta sig efter dessa då det leder till det inom skolan så viktiga ordet rätt. Dessa, som Bourdieu uttrycker det, kapital uttrycks och förmedlas genom läroböckerna. Formandet av habitus sker hela tiden och får då förmodas även kunna styras av det eleven får förmedlat genom läroböckerna. Det bildningskapital som inpräntas i eleven är ensidigt vinklat på det sätt att läroböckerna förmedlar en stereotyp bild av verkligheten.

Studiens resultat visar enligt mig på brister. Stereotyp och enformigt illustrerade läroböcker är vad som fanns. Problematiken torde ligga i ett onyanserat sätt att författa och publicera materialet. Den heteronormativa, hegemoniska och etniska likriktigheten är slående. Resultatet är inte för mig överraskande på något sätt, snarare visar det på den problematik som finns kring förverkligandet av jämställdhet. Resultatet visar övergripande på en vedertagen diskurs som inte ifrågasätts och därför heller inte förändras. Med den debatt som ändå pågår i samhället kring genus, klass och etnicitet borde komma insikter. Dessa insikter ses inte (med bakgrund av mina resultat) avbildade i den granskade litteraturen. Det är här nästa steg borde tas. Avståndet mellan debatt och ett agerande är ibland avgrundsdjupt. Temadagar med ämnen så som demokrati, jämställdhet och sexualkunskap är vanliga i skolan. Men det torde finnas ett slags mentalitet och vilja att ”bocka för” sagda områden. Med en temadag så är det avklarat. Nästa steg måste bli att implementera dessa begrepp i den dagliga undervisningen och göra det till något fundamentalt att ifrågasätta skolan, litteratur, läromedel och lärares utsagor. När detta görs kommer även en skolmedarbetare med ansvar för att köpa in böcker att reagera över exempelvis sådan litteratur jag har granskat.

Mina resultat fokuserar på genus. Mannen och kvinnan beskrivs slående likriktat. I arbetet med sådan litteratur borde en lärare med en uns genuskompetens reagera. Litteraturen skulle alltså kunna bli en "ögonöppnare" för både lärare och elever. Att se överordning och stigmatiserande beskrivningar i aktuellt undervisningsmaterial kan i ett öppet och tillåtande klimat leda till utvecklande diskussioner och förhoppningsvis berika den bransch eleverna sedan kommer att verka inom.

Fairclough har uppfattningar kring vad som ska göras med resultaten av undersökningen när dessa väl är framtagna. Han ser en risk i att resultat av diskursforskning kan användas som hjälpmedel för att lära människor att använda en annan social praktik, exempelvis av cheferna i ett företag. Han är däremot positiv till att använda resultaten för demokratiarbete. Om en forskare inom kritisk diskursteori vill skapa förändring genom sina resultat är det även viktigt att göra de tillgängliga för den stora massan för att förmedla en insikt i vilken diskurs vi rör oss inom samt hur den kan förändras (Winther Jörgensen & Phillips, 2000:92). Här är mitt resultat helt enigt med Fairclough, mitt resultat kan inte användas för att forma människor eller ändra på sociala praktiker. Men mitt resultat kan definitivt användas i demokratiarbete. Det bör diskuteras och göras tillgängligt trots studiens ringa omfattning. Exempelvis kan det göras tillgängligt för dem som använder de granskade böckerna i praktiken, studien kan även läsas av dem som köper in läromedel och som i sin tur kan påverka de som faktiskt producerar dessa. Den insikt kring vilken diskurs vi rör oss inom är förmedlad genom analysen och resultatet, därmed finns även en ingångspunkt till förändring då den bör utgå från förståelse. Den amerikanska etnografen Thorne gjorde fältstudier i nordamerikanska skolor där hon såg att barnen inte var passiva i deras socialiserande till könsroller. De fick dessa erfarenheter från vuxenvärlden, kunskaper om vilka identiteter som var accepterade, vad man skulle tycka om, göra och vad man skulle ogilla. Det visade sig att eleverna omgavs av genus men att de hanterade det och tog ställning till genus, de var påverkbara men de var inte marionetter (Connell, 2003:23-27). Denna undersökning i förhållande till min egen ger mitt resultat perspektiv. Min undersökning går inte ut på att belysa vad litteraturen gör med lärare och elever utan snarare att undersöka vad litteraturen innehåller. Thorne visar att elever påverkas men inte enhälligt, de bearbetar det vi vuxna framlägger och så gör även lärare. Därav kan dessa läromedel förhoppningsvis visas som dåliga exempel och på det viset diskuteras. I min framtida gärning som lärare ger min undersökning mig inte bara perspektiv utan även verktyg till att ifrågasätta och granska min omvärld samt de objekt som den innehåller. Jag som lärare kommer att påverkas av skolan och däri verkande. Men jag har även en ypperlig möjlighet att påverka andra. I lärarlag, arbetsgrupper och på lektioner bör enligt mig diskussioner kring genus, klass och etnicitet ständigt vara aktuella. Det är i ett kontinuerligt arbete med demokrati och jämställdhet som både jag som lärare och elever kan få perspektiv som även ger verktyg för att skapa en tryggare och mer jämbördig skola.

I Läroplanen står det: "Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla." (Lpf 94, 2006:3) Alla människors lika värde, jämställdhet och solidaritet. Detta är ord som är viktiga i en lärargärning. Skolan innefattar inte bara en byggnad där elever och lärare verkar, där finns även läromedel, bibliotek, café, arkitektur och vaktmästare – allt detta påverkar de som verkar i skolan. Om läroplanens skrivning kring lika värde och solidaritet ska verkställas torde det vara så att hela skolan bör präglas av dessa riktlinjer. Hela skolan och allt och alla som ingår i den. Även så läroböckerna.

Genusrelationer (Connell, 2003:75-78) kan förmedlas genom andra kanaler än det direkta mötet med läromedlen, dessa förmedlar relationer genom vad läromedlen säger och inte minst vad de visar.

Genom läromedel förankras genusregimer. Läromedlen kan även vara en ytterst lämplig kanal för att lätta på dessa relationer och öppna upp dem till nya sätt för killar och tjejer att ta plats efter gymnasiet. Här kan både elever och lärare välja vägar som inte följer den genusordning som är rådande inom försäljning och service. Dessa strukturer kan med hjälp av läromedlen brytas och eleven kan finna nya vägar att attackera sin yrkesroll på.

8. Relevans för läraryrket

Här nedan följer en diskussion kring min undersökning samt dess relevans för mitt framtida yrke.

Att man som lärare är medveten om den ensidighet och styrning som faktiskt existerar inom litteraturen är en viktig del i min framtida lärargärning. Jag vill verka för en öppen skola där alla ska känna sig delaktiga och alla ska få vara på det sätt de själva finner bäst. Genom en normativ litteratur begränsas både elevers och min värld till något som faktiskt inte liknar verkligheten. Vi lever i en globaliserad omvärld som dagligen ger oss en mängd olikheter i form av människor runt omkring oss. Som lärare på Handels och administrationsprogrammet ser jag det som en viktig del i undervisningen att verka för ett mer inkluderande samhälle. Genom skolans påverkan på den bransch eleverna sedan ska verka inom kan skolan som ett medel i en politisk styrning verka för jämlikhet, demokrati och framförallt solidaritet.

För att motverka detta styrande och ensidiga kan jag som lärare öppna upp nya vyer för eleverna samt mina framtida kollegor. En litteratur av ovan granskat slag kräver sina motprestationer. Det kan vara studiebesök, övningar eller kompletterande litteratur som lyfter ett normbrytande ställningstagande eller arbete. Många olika bilder av verkligheten är ett viktigt arbetsredskap för att som elev vara redo för denna verklighet när eleven senare tar steget ut i det arbetsliv den i skolan har blivit tränad för.

Eleven i gymnasieskolan ska efter avslutat program kunna kritiskt granska och förhålla sig till det den hör och ser. Eleven ska även kunna ta ställning till livsfrågor och etiska frågor. Skolan ska även sträva efter att varje elevs ska kunna göra etiska ställningstaganden, respektera andra människor, förstå kulturer, visa respekt för miljön och inte acceptera förtryck och kränkande behandling. Alla som arbetar i skolan ska verka för solidaritet med andra människor över hela världen. (Lpf 94, 2006:11-13) Eleven ska kunna ta ställning i etik och livsfrågor inte bara under en lektion i samhällskunskap eller religion, det är min övertygelse att när dessa frågor sätts i samband med något vardagligt såsom ett yrke, det är då den djupa förståelsen och färdigheten på området kan nås. Det är på detta vis av yttersta vikt att yrkeslärare så som jag själv sätter dessa frågor högt på dagordningen.

Som exempel på hur kursmål kan knytas till min undersökning vill jag lyfta ämnet Administration A vilket har som syfte att ge kunskaper kring ett företags administrativa uppgifter, så som intern och extern information samt programvaror och övrig utrustning. Kursmålet poängterar att språklig kompetens är viktigt, särskilt i och med vår ökade globaliserade värld. Övriga kvalifikationer som efterfrågas efter kursen är social kompetens, initiativförmåga samt samarbetsförmåga (Skolverket, 2000:25-26). Globaliseringen togs även upp i programmålen, här efterfrågas återigen enligt mig perspektiv vad gäller mångfald. Globalisering innebär inte enbart en kulturell och etnisk mångfald, globalisering strävar efter ett mer inkluderande samhälle över hela världen. Det efterfrågas samarbetsförmåga och social kompetens, det är svårt att vara socialt kompetent med en tunnare världsbild än den som faktiskt existerar, exempelvis en bild av ledarskap som ses och beskrivs som manligt.

Under arbetet med denna undersökning har jag kommit i kontakt med många olika människor som på något sätt är engagerade i frågor som berör intersektionalitet. Genom dessa har jag blivit inspirerad. Uppslag kring hur jag i mitt läraryrke kan samverka med andra lärare kring dessa frågor har tacksamt tagits emot. Att i lärarlag och andra grupperingar inom skolan uppsöka individer som brinner och är

intresserade av dessa frågor och tillsammans driva dessa är ett uppslag som jag anser givande.

Avslutningsvis vill jag lyfta den ilska jag känner inför mitt resultat. Det är nedslående att läroböcker, alla författade på 2000-talet är stereotypa, ensidiga och styrande på ett så odemokratiskt och osolidariskt sätt. Här utelämnas den stora massan från att bli beskriven då ytterst få kan känna igen sig i denna slentrianmässiga bild människan. Samhället i stort och skolan specifikt har en viktig funktion att fylla vad gäller att förhindra denna typ av utestängningsmekanismer som denna sorts litteratur ägnar sig åt. Litteraturen har utöver detta en makt över eleverna där de tvingas förhålla sig till och till och med skriva prov på dessa kapitel. Att som elev exempelvis tvingas lista kvinnliga och manliga ledaregenskaper just för att de är beskrivna i läroboken är inte bara direkt felaktigt utan det ger också en skev bild av det yrke de faktiskt utbildar sig till.

Jag ser med tillförsikt fram emot mitt kommande yrkesliv där jag och många med mig ställer oss frågande till den rådande normen och på det viset verkar för en mer solidarisk och jämbördig skola!

9. Referenslista

Litteratur

- Bergström, G. & Boréus, K. (Red.). (2005). *Textens mening och makt – Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Bjerg, J. (Red.). (2000). *Pedagogi: En grundbok*. Stockholm: Liber.
- Connell, R.W. (2003). *Om genus*. Göteborg: Daidalos.
- Foucault, M. (1993). *Diskursens ordning: Installationsföreläsning vid Collège de France den 2 december, 1979*. Stockholm: Östlings bokförlag.
- Gytz Olesen, S. & Möller Pedersen, P. (Red.). (2004). *Pedagogik i ett sociologiskt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Handels- och administrationsprogrammet – Program mål, kursplaner, betygs kriterier och kommentarer*. 2000:07. Stockholm: Skolverket.
- Hirdman, Y. (2001). *Genus – om det stabilas föränderliga former*. Malmö: Liber.
- I enlighet med skolans värdegrund?*. Rapport 285 2006. Stockholm: Skolverket.
- Läroplan för de frivilliga skolformerna Lpf 94*. (2006). Stockholm: Fritzes.
- Reyes, de los, P & Mulinari, D (2005). *Intersektionalitet*. Stockholm: Liber.
- Winther Jörgensen, M. & Phillips, L. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Wright von, M. (1998). *Genus och text – När kan man tala om jämställdhet i fysikläromedel?*. Projektet jämställdhet i läromedel.

Empiriskt material

- Andersson, J-O., Eek, G., Feldt, M., & Philsgård, A. (2008). *Bransch- och produktkunskap – kunskap som säljer*. Stockholm: Liber.
- Aru, A-S. (2003). *Organisation & Ledarskap*. Stockholm: Gleerups.
- Johansson, M. & Westerblad, S. (2006). *Administration A*. Stockholm: Liber.
- Soussi-Engman, C. & Westermark, E. (red.). (2001). *Praktisk marknadsföring A – Att marknadsföra i butik*. Stockholm: Liber.

Webbplatser

www.vr.se

www.skolverket.se